

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

REPREZENTACE ETNICKÝCH MENŠIN V SOUČASNÝCH MÉDIÍCH

Vedoucí práce: Mgr. David Skalický, Ph.D.

Autor práce: Bc. Pavlína Rázlová

Studijní obor: Bohemistika navazující

Ročník: 3.

2021

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 27. července 2021

Pavλίna Rázlová

Poděkování

Na daném místě bych ráda poděkovala Mgr. Davidovi Skalickému, Ph.D., za přínosné rady, trpělivost, ochotu, lidský a profesionální přístup i čas, který mi poskytl při vedení této diplomové práce. Mé poděkování současně patří rodině a přátelům, kteří při mně stáli po celá studijní léta. V neposlední řadě patří velké díky i všem pedagogům a kolegům, kteří mě provázeli a inspirovali nejen ve studijním životě.

Anotace

Tématem diplomové práce je analýza reprezentace muslimské menšiny v současných médiích, a zabývá se tak zejména problematikou zobrazení etnických minorit. V teoretické části je představena oblast reprezentace a její podoba a funkce ve sféře médií a žurnalistiky; současně je představen problém stereotypizace a její podoba v současných online médiích. Praktická část diplomové práce se zabývá analýzou vybraných článků z českých médií z roku 2019. Ty byly vybírány na základě klíčových slov *muslim*, *islám*, *uprchlík* a *migrant* ve čtyřech různých online zpravodajských serverech, konkrétně Aktuálně.cz, iDnes.cz, Extra.cz a Parlamentních listů. Jejich analýza podléhá práci s titulky, textem a okrajově i obrazovým materiálem. Cílem práce je postihnouti obecných znaků, které se v materiálu objevují a současně tendencí, jež k takovému způsobu zobrazování vedou. V neposlední řadě se práce věnuje i srovnání vybraných online serverů.

Klíčová slova

reprezentace, mediální analýza, etnická menšina, rasismus, stereotyp, muslim, Aktuálně.cz, iDnes.cz, Extra.cz, Parlamentní listy

Abstract

The subject of the thesis is an analysis of the representation of the Muslim minority in contemporary media, and thus deals in particular with the issue of the representation of ethnic minorities. The theoretical section presents the area of representation and its form and functions in the sphere of media and journalism; at the same time, presents the problem of stereotyping and its form in contemporary online media. The practical part of the thesis deals with the analysis of selected articles from the Czech media from 2019. These were selected on the basis of the keywords *Muslim*, *Islam*, *refugee* and *migrant* in four different online news sites, namely *Aktuálně.cz*, *iDnes.cz*, *Extra.cz* and *Parlamentní listy*. Their analysis is subject to work with subtitles, text and visual material. The aim of the thesis is to affect the general traits that appear in the material and at the same time the tendency that leads to such imaging. Last but not least, the thesis is also devoted to comparing selected online servers.

Key words

representation, media analysis, ethnic minority, racism, stereotype, Muslim, *Aktuálně.cz*, *iDnes.cz*, *Extra.cz*, *Parlamentní listy*

Jsem předvoj černých vran, celý bílý dávno v cíli.

Dobré mapy mám, mé hejno neví, kudy kam.

...

David Stypka

Obsah

1	Úvod	8
2	Jazyk jako nástroj	11
2.1	Reprezentace v souvislostech médií	12
3	Od reality k objektivitě Jsou média schopna realitu zprostředkovat?	14
4	Role diskurzu při stereotypizaci	18
5	Symbol odlišnosti	23
6	Žurnalistika v online prostředí.....	28
7	Způsoby reprezentace	31
7.1	Sběr výzkumného materiálu	32
7.2	K důležitosti titulku	35
7.3	Jak je to tu s textem?	48
7.4	Snadný svět fotografie	65
7.5	Shrnutí	70
8	Závěr.....	73
9	Seznam použité literatury	77
10	Příloha.....	83

Fascinace odlišností

1 Úvod

Vymanit se ze stáda, jít proti proudu a nezapadnout do šedi, nebo naopak být stádem ovcí, plout s davem a jít s větrem? Představa celistvosti, stejnosti a shody má své přirozené opozitum v odlišnosti a jinakosti. Vyčlenění, které se na první pohled může jevit často pozitivně a v představách řady jedinců romanticky, toužebně či snově, s sebou nese jistou pachut' nepochopení, odcizení a samoty.

Být černou ovcí, bílou vránou, nebo šedou myší?

Odlišnost nás dokáže spojit i rozdělit. Na co se často zpočátku díváme skrze prsty, s odstupem času nebo ve skrytu duše tajně obdivujeme.

Odlišnost je pro nás jako společnost i každého člověka stejně důležitá jako shoda. Pro samotné utvoření naší individuality je potřeba obojí – na jedné straně potřebujeme najít shodné rysy, díky nimž zapadneme a staneme se součástí konkrétní skupiny, kultury, národnosti nebo proudu, současně se však musíme od ostatních vymanit, abychom se nestali jen bezejmennými nesvobodnými tvářemi bez vlastního názoru – bez vlastní identity. Právě odlišit se musíme nejen v rámci své vlastní skupiny, ale pochopitelně i od všech skupin ostatních. Každý takový krok s sebou přináší další okolnosti, jež nás ovlivňují. Jedná se zejména o předsudky, ale do jisté míry i pověry a jistou předpojatost vůči všemu okolnímu a cizímu.

Období let 2020 i 2021 bylo a stále je pravděpodobně trochu jiné, než bychom si kdy představovali. Pandemie, jakou bychom před nedávnem hledali jen v příbězích sci-fi románů a stříbrných pláten, se stala naší každodenní realitou. Ve světle život ohrožujících událostí se najedou vše zdálo malicherné. Přestali jsme se na chvíli zabývat zbytečností a namísto nich jsme zcela přirozeně tíhli k pospolitosti, jednotě a začali si znovu vážit zdraví a lidského života. Témata, která nás pálila v předchozích letech, byla téměř zapomenuta. Ekologie byla vyměněna za jednorázové obaly, rukavice a roušky; migrační krizi jako mávnutím kouzelného proutku vyřešilo uzavření celé Evropy i jednotlivých státních hranic. Až úsměvně působí „jeden z nejnaléhavějších problémů současného společenského života,“ kterým byly považovány stereotypy a jazykové předsudky Evropy na konferenci Evropské federace národních institucí pro jazyk ještě v roce 2016.

Tyto problémy však nevymizely. Ba co víc, jak bude vypadat svět po skončení následků pandemie? Budeme si pod rouškou ochrany zdraví ještě více bránit *naše národní zájmy a evropské hodnoty* a národní stereotypy budeme považovat za nutnost a přirozenost? A pokud by tomu tak bylo, měli bychom to považovat za něco špatného, za něco, co se musí změnit, nebo naopak za něco naprosto normálního a nevyhnutelného? Budeme v pomyslném bránění národních zájmů a hodnot vidět sílu, nebo pochopíme, že svět je propojený a hranice navždy zavřít nedokážeme?

V předkládané diplomové práci se budu zabývat reprezentací etnických menšin v současných médiích. Zajímat mne bude, jakým způsobem a v jakých souvislostech se v jednotlivých typech masmédií píše o příslušnících národnostních, etnických a náboženských menšin, a to konkrétně, jak se píše o minoritě vyznávající islám. Vedle Romů, okrajově i Vietnamců, jsou to totiž právě muslimové, kteří ve společnosti již řadu let vzbuzují silné emoce. Důvodů, proč tomu tak je, nalezneme ve společnosti hned několik. Velmi malé zastoupení nedává lidem příliš možností se s muslimy v osobním životě setkat, výraznějším faktorem pro narůstající obavy se ovšem stává zejména uprchlická krize, která v Evropě vyvrcholila kolem roku 2015. Ač samotná krize nikdy nebyla pro Českou republiku příliš aktuálním problémem, pro česká masmédiá se stala jedním z nejvýraznějších témat, které však neutichlo spolu s uklidněním společensko-politické situace, nýbrž se stalo novinářsky vděčným předmětem zájmu, k němuž se žurnalisté opětovně vrací.

Diplomová práce se snaží postihnout typické elementy reprezentace muslimské menšiny v mediální oblasti, což jde dle mého názoru nejlépe skrze precizní analýzu vybraných článků. Jejich výběr budu podmiňovat zařaditelností do českého kulturního prostředí a vlivu v něm, a současně obsažením klíčových slov *muslim*, *islám*, *uprchlík* a *migrant*, a to paralelně i zvlášť. Výběr konkrétních článků bude navíc vymezen jejich zveřejněním v roce 2019. Práce je členěna na část teoretickou a praktickou. V teoretických kapitolách se mimo obecné charakteristiky reprezentace budu věnovat i její podobě v mediální oblasti a současně mne bude zajímat i její funkce v žurnalistice. Podstatnou kapitolou, o níž se následně budu opírat v praktické části, je zejména kapitola věnovaná stereotypům a stereotypizaci. V neposlední řadě se ovšem dotknu i tématu podoby současné žurnalistiky a její proměny v online prostředí.

Opírat se budu zejména o práce teoretiků z oblasti masové komunikace, sociologie a sociální vědy či analýzy diskurzu, jako jsou Stuart Hall, Michael Pickering

či Teun van Dijk. Důležitým pramenem, z něhož bude taktéž vycházet praktická část, je i česká práce Martiny Křížkové Neviditelná menšina.

V praktické části bude výběr článků souviset i se zaměřením jednotlivých médií. Jejich výběr bude záviset na druhu novinářské práce, a proto se zaměřím na žurnalistiku seriózní, bulvární i dezinformační. Jejich analýza bude následně podléhat práci s titulky, textem a okrajově i obrazovým materiálem. Mým cílem bude analyzování způsobu zobrazování sledované menšiny, postřehnutí obecných znaků a hlubších významů, ale současně pochopení tendencí, které k takovému způsobu zobrazování vedou. V neposlední řadě se pokusím vysledovat shody i rozdíly mezi jednotlivými typy sledovaných médií.

2 Jazyk jako nástroj

Jednou z nejdůležitějších schopností, kterou máme, je řeč. Schopnost mluvit a komunikovat. Je nepostradatelná pro každého jednotlivce, stejně jako pro celé lidské společenství a kulturu obecně. Potřebujeme ji po celý svůj život od narození až do smrti, od útlého věku jejím prostřednictvím přebíráme vzorce chování, sdílíme ji se svými předky i s našimi následovníky. Díky řeči dokážeme vyjádřit svou myšlenku, sdělit pocit nebo přání. Vedle řeči máme i schopnost vytvářet jazyk, sociální, společenskou instituci; na člověku nezávislý společenský produkt vložený do našeho mozku,¹ který má pro lidskou společnost nezastupitelný význam. Právě prostřednictvím jazyka se utváří naše zkušenosti a názory. Jeho pomocí ukládáme kulturní hodnoty a významy² pro budoucí generace. „Zvyky národa se odrážejí v jeho jazyce a naproti tomu to je do velké míry jazyk, který vytváří národ.“³ Z jednotlivců se díky jazyku stává společenství. Prostřednictvím jazyka se dokážeme rozvíjet, a jazyk se tak stává součástí naší osobnosti a identity.

K tomu, abychom byli schopni jazyk užívat je však nezbytné rozumět jeho výrazům. Znaky samy o sobě něco či někoho pouze zastupují a k jejich rozklíčování je zapotřebí jejich interpretace. Ke schopnosti mezi sebou komunikovat a utvářet, sdílet, a předávat si tak společnou kulturu, zase potřebujeme kromě samotné řeči i schopnost reprezentovat významy užívané přirozeným jazykem.

S pojmem reprezentace se setkáme ve filozofii, literární vědě, divadle, filmu, ale i výtvarném umění, hudbě, stejně tak i v oblasti médií. Kultura je spjata s procesem, kdy někdo něco někomu reprezentuje, jak zmiňuje W. J. T. Mitchell. Člověk primárně nesděluje skutečnost, nýbrž skrze svou interpretaci světa zrcadlí vlastní pohled na tuto skutečnost. Skutečnost, kterou prožíváme, tak neustále přizpůsobujeme ve snaze lépe ji pochopit, učinit ji přirozenější, přístupnější na základě nějaké dějinné či osobní zkušenosti, vzpomínek atd.; každá nová skutečnost tak opět ovlivňuje naše celkové vnímání *reality*. Právě reprezentace je závislá především na jazyce, na schopnosti komunikovat, dorozumívat se a poznávat; pro reprezentaci je tedy stěžejním prostředkem jazyk.⁴

---

¹ SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*

² HALL, Stuart. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*.

³ SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*, s. 56

⁴ HALL, Stuart. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*.

Budeme-li souhlasit s myšlenkou Stuarta Halla, že kultura je založena na základě sdílení významů („shared meanings“), potom však musí mezi účastníky komunikace dojít k přibližně stejné interpretaci, přibližně stejnému porozumění a poznání světa,⁵ které je založeno jednak na stejné dějinné a sociální zkušenosti, ale též na přístupu ke shodným informacím. Sdílení kulturního kontextu, všední reality, je tudíž zapříčiněno užíváním jazyka jako nástroje poznání.

2.1 Reprezentace v souvislostech médií

Vzhledem k tomu, že vnímání reality je podmíněno značně subjektivnímu chápání světa a na druhé straně vyvstává potřeba kultury sdílet mezi sebou stejné významy, je pro fungování společnosti zásadní příjem (shodných) informací o okolním světě.

Zejména v posledních desetiletích došlo díky pokroku vědy i techniky k obrovskému informačnímu boomeru, někdy se dokonce hovoří o tzv. „informační společnosti,“⁶ která je důsledkem zejména probíhající digitalizace *nových* médií. Obrovský tok nejrůznějších informací, které současně oslovují velmi široké publikum, ale zapříčinil i nekonečné možnosti výkladů těchto informací skrze média masové komunikace.

Právě média jsou důležitým prostředníkem, jehož prostřednictvím široká veřejnost čerpá *obraz okolního světa*, a zásadní možností, jak se dozvídá o skutečnostech, s nimiž nemá možnost přijít do osobního kontaktu. Díky zprostředkování si nepřímo dokážeme utvořit představu o skupinách a kulturách, do nichž nepatříme.⁷ Média tedy určitým způsobem v nějaké podobě „svět předvádí,“⁸ a důležitou úlohou médií je právě tyto abstraktní představy převést do konkrétní podoby.

Vedle toho jsou však média často obviňována z neobjektivity, z poskytování zkreslených, nebo dokonce nepravdivých informací. Je ale cílem médií poskytovat nám zkreslený obraz reality? Jsou média neutrální a je vůbec možné, aby neutrální byla? Je důležité připomenout, že jakákoli „zkušenost je vždy zprostředkovaná skrze určitou společenskou instituci.“⁹ Touto institucí však nemusí být pouze (mas)médium, může jí

---

⁵ HALL, Stuart. Representation: Cultural Representations and Signifying Practices.

⁶ např. MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*

⁷ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*, s. 88

⁸ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*, s. 288

⁹ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*, s. 90

být i škola, úřad a stát, náboženství nebo rodina. Podle Denise McQuaila jsou to však právě média, která slouží jako rozhodující zdroj společenských standardů, modelů a norem. Právě média určují to, co považujeme za normální, vštěpují nám hodnoty a ideje. V sekularizované společnosti mají „sklon přebírat vliv, který dříve měli rodiče, náboženství, škola, sourozenci a kamarádi.“¹⁰

Dříve jsem naznačila, že význam není předem dán samotnou realitou, ale závisí na činnosti označování. Nezávisí tudíž na tom, „jak se věci udály,“ nýbrž na tom, jak byly označeny. Tím více následně dochází k ovlivnění skutečnosti prostřednictvím samotného definování situace. K tomu, aby stejný význam mohl být produkován opakovaně, musí získat na určité věrohodnosti. Hall však současně upozorňuje na fakt, že k tomu je zapotřebí jistá míra marginalizace, bagatelizace či delegitimizace alternativních konstrukcí.¹¹

Celá tato problematika ale souvisí i s další otázkou. Jestliže jsou masová média jednou z nejvýznamnějších institucí, která prostřednictvím definování významů utváří naši realitu, a současně zde musí dojít k jistému typu zlehčení, můžeme takovému prostředníkovi věřit? Co nám ukazují, ale především, jak nám média realitu ukazují a jak s realitou pracují?

---

¹⁰ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*, s. 87–88

¹¹ HALL, Stuart. Znovunalezení „ideologie“: návrat potlačeného zpět do mediálních studií: The Rediscovery of ‚Ideology‘: Return of the Repressed in Media Studies.

3 Od reality k objektivitě Jsou média schopna realitu zprostředkovat?

Jedním z důležitých, ne-li zásadních úkolů žurnalistiky, vždy bývalo hledání pravdy. Toužíme však po nalezení pravdy i dnes, v době „post-pravdivé,“ nebo se jen snažíme najít způsob, jak potvrdit své vlastní předsudky, jak se obává sociolog a právník Jiří Příbáň?¹² Termín *post-truth* se totiž už roku 2016 stal podle slovníku Oxford Dictionary slovem roku, a mohl by se dokonce stát určujícím slovem současnosti. Jestliže jsme se již dostali za pomyslnou hranici pravdivosti, znamená to, že je pro nás důležitější potvrzovat si své vlastní přesvědčení a vzbuzovat emoce, a cesta k pravdě se tak najednou jeví jako příliš nezajímavá, zbytečná a stává se přítěží? Neměla by však alespoň žurnalistika zůstat styčným bodem a téměř dokonalým příkladem hledání obrazu skutečnosti?

Ačkoli domácí půdou pro hledání podstaty pravdy je spíše filosofie, úzce souvisí i s médii. Právě ta jsou často označovány za pomyslný čtvrtý pilíř demokracie či jejího hlídacího psa, a právě proto žurnalistika často vznáší nárok na pravdivost a přesnost. Chce si získat naši důvěru a chce být vnímána jako pravdivá. Na druhé straně tato snaha však naráží na problém, který jsem nastínila v předchozí kapitole. Jakékoli zobrazení skutečnosti totiž nutně podléhá našim subjektivním konotacím. I přesto od mediální produkce neočekáváme zkonstruovaný obraz světa, nýbrž požadujeme čistý odraz skutečnosti, která je daná a kterou nelze změnit. Očekáváme určitý znak, jehož označováním je skutečnost, znak, jenž bude zbaven veškerých konotovaných významů.¹³

Svět kolem nás se ovšem utváří – konstruuje v konkrétních historických situacích, i mediální produkty se tak následně stávají součástí tohoto světa a samy se na jeho konstruování podílí. Schopnost reprezentovat přesně vlastní postoje je následně měrnou jednotkou síly a moci informačních zdrojů. Jinými slovy nám novinář skrze zprávu nesděluje jen holý fakt, nýbrž i přístup, jak tato fakta chápat a dodávat jim smysl. To současně znamená, že zpráva nemusí být chápána jen jedním způsobem, ale obsahuje celou řadu interpretací.¹⁴

---

¹² „Post-pravdivý“ slovem roku: Na faktech nesejde, vítězí emoce.

¹³ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*, s. 269–270

¹⁴ MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*, s. 14

K mediální komunikaci

Jakým způsobem jsou tedy zprávy vytvářeny a jakým způsobem se v nich reprezentuje realita? Jak s námi média komunikují?

Základ fungování systému jazykové komunikace tkví v přiřazování denotativních a konotativních významů – s nimi se pojí všechny významy zachycené v řeči. To současně znamená, že neexistuje žádný neměnný, univerzální a pravý význam, ale naopak dochází k jeho neustálé proměně. Ze základní, popisné úrovně se významy spojí s širšími, obecnějšími významy. Takovým systémem komunikace, sdělením, se může stát i mýtus, který se definuje právě způsobem či formou vyslovení takového sdělení. Podle Barthesa navazuje právě mýtus na nutný historický základ, jelikož se nemůže „vynořit z přirozenosti věcí,“ ale závisí na dějinném vývoji. Jakmile jsou významy uchopeny myticky, dospívají všechny k čisté funkci označujícího. Mýtus nás tak vede k pochopení, ale současně nám i něco vnucuje.¹⁵

Nejen verbální promluva osob, ale jakákoli signifikantní jednotka, ať už se jedná o novinový článek, fotografii nebo gesto, je tudíž formou promluvy, systémem komunikace. Právě ta je ale pro fungování společnosti stěžejní, „prostřednictvím komunikace se člověk otevírá nebo uzavírá jiným lidem, dovoluje jim podílet se na utváření své vlastní identity (vjemů, pocitů, prožitků, poznatků, názorů), nebo se jim odcizuje a vzdaluje.“¹⁶

Stejně tak i masová média můžeme díky rysům společným s jinými typy mezilidské komunikace považovat za typ sociální komunikace, přestože se nedají považovat za sociální komunikaci v pravém slova smyslu – Jiráček ji nazývá její kvaziinterakcí, kvůli neidentifikovatelné množině svých příjemců. Komunikujeme totiž nejen, když sdělujeme, ale i když pouze sdílíme. K tomu, abychom změnili chod komunikace stáčí, když budeme *třetí osobou*, svědkem komunikace někoho jiného.¹⁷ I masová média jsou tudíž v jistém smyslu typem společenské komunikace, jednou z mnoha institucí, která zprostředkovává zkušenosti a společenskou realitu.

Současně se zde projevuje další důležitý bod. Vliv, jenž média ve společnosti vytváří, je nezastupitelný a je de facto nemožné se od něj oprostít. „[...] Média mohou napomáhat útlaku i osvobození, mohou stejně tak dobře společnost sjednocovat i tříštit

---

¹⁵ BARTHES, Roland. *Mytologie*, s. 107–115

¹⁶ KRAUS, Jiří. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*, s. 17

¹⁷ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*, s. 25

a dokážou podporovat i brzdit změnu.“¹⁸ A je téměř nemožné se tomuto ovlivnění médií vyhnout. Představa prostého toku nebo přenosu informací bez ovlivnění původcem (například konkrétním médiem, redakcí nebo novinářem) je v tomto světle spíš utopií než reálným a možným fungováním; podobně jako kterýkoli narativ, i žurnalistika může být chápána jako nástroj ideologie, stále se totiž jedná o komunikační nástroj, jímž se k publiku (úmyslně či neúmyslně) dostávají kromě faktů i postoje a hodnoty tvůrců¹⁹. Tento problém se ovšem týká jakéhokoli diskurzu, nejen médií. Robert Fowler k tomu dodává: „[...] what is being claimed about news can equally be claimed about *any* representational discourse. Anything that is said or written about the world is articulated from a particular ideological position: language is not a clear window but a refracting, structuring medium.“²⁰ Jinými slovy, jazyk se jednoduše přizpůsobí jakékoli skutečnosti, kterou právě prožíváme, dokáže převést objektivní realitu do reality subjektivní, stejně tak ze subjektivní reality vytváří objektivní skutečnost. Současně se tyto skutečnosti vytváří, mění a vyměňují v jakékoli sociální interakci.

Tento proces se samozřejmě nevyhýbá ani tvorbě mediální zprávy. Jakákoli zpráva musí být založena na předchozím výběru informací, prostředků a způsobu předání recipientovi. Jedná se o určitý filtr, soubor předchozích kroků editace, které rozhodují například o tom, jaká zpráva bude vybrána, které médium bude pro přenos použito, kdo danou informaci zpracuje, jak a podobně. Do výsledné práce (zprávy, článku, rozhovoru...) se tak prostřednictvím jazyka dostávají jednak osobní znaky autora, jednak stylistické a případně i ideologické konvence daného média či redakce.

Prostřednictvím médií se k nám tedy dostávají informace, jež prošly určitou formou reprezentace. Ta může mít v mediálním prostoru hned několik možných podob. Richard Dyer ve studii „Taking Popular Television Seriously,“ a následně Jan Jiráček v publikaci *Masová média*, shrnuje čtyři výklady pojmu reprezentace, které se k médiím vztahují.²¹

- a) „Re-representace (re-presentation),“ odkazuje k opakovanému, ustálenému užívání výrazových prostředků. S re-representací se blíže setkáme i v literární vědě, v níž se považuje za jakési znovuzpřítomnění něčeho minulého, případně upravení něčeho původního, starého do přítomnosti.²²

---

¹⁸ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*, s. 92

¹⁹ MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*, s. 13

²⁰ FOWLER, Robert. *Language in the news: discourse and ideology in the Press*, s. 10

²¹ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*, s. 289–290

²² PAPOUŠEK, Vladimír. Re-representace a možný model literárních dějin.

- b) „Reprezentativnost (being representative of),“ odkazuje k re-prezentaci osob typickým způsobem v rámci sociálních skupin. Zde tedy de facto můžeme hovořit o stereotypizaci, jíž se v této práci budu věnovat podrobněji.
- c) „Postoje zastoupené v předvedení“ připomínají předchozí rozhodnutí, souhrn faktorů, které ovlivňují následný způsob reprezentace. Můžeme například zmínit většinové zastoupení bílých mužů – Evropanů ve zpravodajských redakcích.
- d) Jako poslední uvádí Dyer „postoje interpretovatelné v předvedení,“ kterými se opět přibližujeme literární vědě a subjektivní interpretaci diváka ve výkladu nějaké zprávy.

Média se v současnosti stala důležitým, ne-li nejvýznamnějším aktérem, jehož prostřednictvím se významy vyrábí a současně se jeho pomocí dostávají k obrovskému množství příjemců. Významy jsou důležité pro jakékoli lidské uskupení. Dávají nám pocit vlastní identity, můžeme díky nim identifikovat sebe sama ve vztahu ke konkrétní kultuře, společnosti i světu obecně. Prostřednictvím rozdílů, nebo naopak shodám, ke kterým nutně dochází, se můžeme zařadit do konkrétní skupiny, a vymanit se tak současně od skupin ostatních. Díky vytvoření významu jsme schopni určit svou vlastní identitu, a poznat tak, kam patříme.²³

Prostřednictvím jazyka, díky němuž významy produkujeme, se dokážeme identifikovat s místní komunitou i národní identitou. Nikoli jazyk obecně, nýbrž způsob užití a konkrétní významy následně definují určitý diskurz, konstruují subjektivitu, definují to, jak jsou věci zastoupeny, promyšleny, praktikovány a studovány.²⁴

Diskurz jazyka je tedy rozhodujícím faktorem, který ovlivní realizaci samotného produktu i následné institucionální a sociální vztahy. Samotný diskurz však musí mít takovou formu, která bude přístupná konkrétnímu recipientovi či skupině příjemců a které bude tato skupina rozumět. Následné dekodování určitých významů vytvoří účinek, jenž může příjemce nějak ovlivnit, pobavit, instruovat nebo přesvědčit.

---

²³ HALL, Stuart. Representation: Cultural Representations and Signifying Practices, s. 3–6

²⁴ tamtéž, s. 6

4 Role diskurzu při stereotypizaci

Pro vytvoření správného účinku daného produktu je tudíž zásadní jazykový diskurz. Hraje současně jednu ze zásadních rolí při vytváření jakékoli mediální zprávy, komentáře či rozhovoru. Mediální diskurz je hlavním zdrojem znalostí, postojů a ideologií lidí. Samotná síla médií tkví zejména v diskurzivní a symbolické rovině. S touto silou se však pojí i možnost a schopnost médií produkovat a šířit společensky sdílené reprezentace jako jsou stereotypy, předsudky a ideologie, jež se někdy nazývají systémem etnické nebo rasové nerovnosti či tzv. novým rasismem.²⁵

Už Francis Bacon v sedmnáctém století připomíná, že člověk spíše věří tomu, co chce považovat za pravdivé. Jak je tedy možné, že si vytváříme reprezentace, které se nemusí zakládat na pravdě, a přesto je sdílíme s celou naší kulturou?

Jednou z prvních teorií, která přichází s myšlenkou, že mezi porozuměním a poznáním je rozdíl, je hermeneutika. H. G. Gadamer v *Pravdě a metodě* vychází z předpokladu, že jakákoli myšlenka se vytváří na základě určitého dějinného kontextu, a připomíná tak, že pravda nemusí být jen jedna. Přemítání o jazyce, ale i pravdě, identitě či smyslu se dotýká jak filosofie jazyka a analytické filosofie, tak i kognitivní psychologie a psychologických výzkumů z oblasti jazyka, jež vznikaly zejména v průběhu 20. století. Husserl hovoří o dvojí intencionalitě, Jung přináší obrazy archetypů a začíná hovořit o tzv. kolektivní reprezentaci.²⁶ Přináší tak pohled na určité opory rozumu, které vznikají v průběhu celého života a celý život si je též potvrzujeme. Archetypy nám podle Junga posilují naše rozumění a prožívání ve filmech, beletrii i společenském životě.²⁷

K podobným závěrům došel o řadu let před nimi zmiňovaný anglický filosof Francis Bacon, který ve svém spise *Nové organon* uvádí:

„Lidský rozum se opírá o ty věci, které již jednou uznal za správné (buď proto, že jsou tak pojímány, či že se jim tak věří, anebo že se mu prostě líbí), i všechno ostatní a uvádí to s nimi v souhlas. A třebaže jsou přesvědčivější a početnější případy právě opačné, přesto jim nevěnuje pozornost, podceňuje je, anebo je nějakým rozlišováním odstraní a zavrhne, podléháje přitom veliké a zhoubné předpojatosti, jen aby zůstala nedotčena autorita oněch dřívějších závěrů.“²⁸

---

²⁵ VAN DIJK, Teun A. *New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach*.

²⁶ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*, s. 68

²⁷ tamtéž

²⁸ BACON, Francis. *Nové organon*, s. 89

Právě věda dvacátého století následně hovoří o podstatách a obrazech, které nevnímáme čistě subjektivně, ale které sdílíme kolektivně s příslušníky celé jedné kultury. Takové obrazy následně tíhnou k přirozenému zjednodušení a zobecňování, které našemu mozku šetří čas i síly. Tato funkce nás přivádí k navyklému způsobu reagování, jednání i provádění úkonů, jež je pro nás na jedné straně naprosto klíčové, na straně druhé však stereotypní myšlení může vést k tomu, že nedokážeme rozeznat odlišnosti od celku.

Nedokážeme oddělit jednotlivce od celé skupiny, jelikož by následně nezapadal do naší utkvělé představy. Dochází zde k jisté typizaci našeho okolí. Stereotypy pomáhají reprezentovat typické rysy sebe sama, stejně jako okolních kolektivů.

Utkvělá potřeba stereotypizace

Vytváření stereotypů je pro nás tudíž něco naprosto přirozeného, nevyhnutelného, ale současně i neodstranitelného. Zcela přirozeně a téměř nevědomě se ze sociálních, kulturních i historických důvodů všichni podílíme na utváření určitých sociálních kategorií a jejich charakteristik. Může se jednat o pohlaví, etnickou příslušnost, sociální třídu či postavení, do nichž se následně škatulkujeme a současně sami definujeme jejich obraz. Jednou z nejvýraznějších oblastí, v níž se se stereotypizací setkáváme, jsou pak stereotypy spojené s naší národní kulturou a samotnou potřebou identifikovat se v rámci národa. Samotné propojení mezi jazykem, národem a územím je totiž v nás a našem myšlení hluboce zakořeněno.²⁹

Abychom porozuměli světu kolem nás, jednotlivé objekty, lidi nebo události v našich životech zařazujeme k obecným klasifikačním schémátům, do kterých v naší kultuře zapadají. Taková možnost i nutnost hierarchizace společnosti jistě existovala od nepaměti, stejně jako přirozená předpojatost a nepřátelství nebyly v historii ojedinělé. Virginie Mamadouh připomíná, že právě národní stereotypy jsou mnohem starší než moderní nacionalismus a objevily se již ve středověku.³⁰ Oproti tomu stereotypizace a stereotypy, jak je pojímá Michael Pickering, jsou spjaty výlučně s dobou moderní. Tento koncept podle něj vznikl specificky v západních společnostech během procesu jejich modernizace a problémy, které řeší, jsou proto charakteristicky moderní.³¹

---

²⁹ STICKEL, Gerhard. *Stereotypes and linguistic prejudices in Europe: Contributions to the EFNIL Conference 2016 in Warsaw*, s. 48

³⁰ tamtéž, s. 53

³¹ PICKERING, Michael. *Stereotyping and Stereotypes*.

A právě tady se dostávám k problematice rozlišování mezi stereotypizací a předsudky. Stereotyp nenes primárně negativní hodnocení a nemusíme se jej za každou cenu snažit z jazyka odstranit. Stereotyp může nést negativní konotaci stejně jako tu pozitivní či neutrální. Přestože ze sociologického hlediska se o stereotypech hovoří negativně a zdůrazňuje se jejich negativní vliv zobecňování, lingvistika proti tomu zdůrazňuje kognitivní funkci stereotypů, pro níž je naopak tato sociální a integrační funkce zásadní. Můžeme je pojímat jako soubory lidských zkušeností, stejně tak jako obrazy ideologie a mytologie, a právě proto se stávají nedílnou a důležitou součástí našeho přirozeného jazyka. Stereotypy nám přinášejí informace o zkušenostech, které se dotýkají nejen lidí a věcí, ale například i problematiky svobody, rovnosti či solidarity.³² Proces generalizace, který je základem této kategorizace nemůžeme z jazyka jen tak odstranit.

Při stereotypizaci nicméně ostatní soudíme a reprezentujeme je v pevných a (zdánlivě) neměnných rysech. Ostatní následně nevnímáme jako osobnosti s vlastními, jedinečnými rysy a vlastnostmi, nýbrž všechny tyto odlišné vlastnosti redukuje do podoby stereotypu, který z nich plyne. Stereotypizace je tak podle Pickeringa: „[...] a rigid form of cultural representation that prevents such flexible use and so creates barriers between people“.³³ Prostřednictvím stereotypů se následně snažíme zařadit ostatní lidi, pochopit, kým jsou a co (pro nás) představují, a to jednou pro vždy.

Ačkoli se v nás stereotypy snaží vzbudit dojem neměnnosti a absolutnosti a nejsilnějšími se stávají právě v momentech, kdy je považujeme za neodvolatelné, jedná se pouze o jeden z relativních způsobů reprezentace.

Ve druhé kapitole jsem připomněla zásadní součást reprezentace, a tedy reprezentativnost, způsob reprezentace osob typickým způsobem v rámci sociálních skupin. Z jakého důvodu se reprezentace tak často zaměřuje na odlišnost, rozdílnost či jinakost?

V mnoha filosofických i vědeckých směrech začala hrát otázka odlišnosti významnou roli. Tato odlišnost s sebou podle Stuarta Halla nese příznak ambivalence. Vysvětlení odlišnosti je nejednoznačné. Být jiný, odlišný, totiž nemusí znamenat jen negativum, může být i pozitivním signálem. Tato odlišnost je nezbytná pro produkci smyslu, formování jazyka a kultury, pro sociální identitu a subjektivní pocit sebe sama

---

³² STICKEL, Gerhard. *Stereotypes and linguistic prejudices in Europe: Contributions to the EFNIL Conference 2016 in Warsaw*, s. 115–130

³³ PICKERING, Michael. *Stereotyping and Stereotypes*.

jako sexuálně motivovaného subjektu – současně je odlišnost ale i hrozba, nebezpečný prostor, prostor, v němž se uplatňují negativní pocity, pocity rozkolu, nepřátelství a agresivity vůči ostatním.³⁴

V současných moderních společnostech se již neseťkáváme s typickou formou rasismu ve spojení s otroctvím, segregací nebo lynčováním a jiným násilím. Pokud by se tak stalo, většinová společnost by se proti takovému chování pravděpodobně vymezila a ohradila. Euroamerické společnosti si velmi často zakládají na prosazování práv menšin, poskytování pomoci a podpory; jsme dokonce svědky událostí, kdy se část většinové společnosti dožaduje práv menšin – muži se účastní demonstrací za práva žen, heterosexuálové často podporují práva homosexuálů, v nedávné době jsme též byli svědky rozsáhlých demonstrací proti rasové nerovnosti, známých pod zkratkou *Black Lives Matter*, jenž se ze Spojených států rozšířily po celém světě, aby se nakonec zformovala kritická odnož, tzv. *All Lives Matter*, která připomínala, že i hnutí *Black Lives Matter*, jestliže hájí pouze práva černochů, je v jistém smyslu rasistické.

Ačkoli se proto zdá, že rasismus již do současné moderní společnosti nepatří a ti, kdo s tímto názorem nesouhlasí, představují spíš dinosaury z dob minulých, rasismus se zcela nevytratil, ale zformovala se jeho nová podoba, která, jak uvádí van Dijk, chce být demokratická a slušná,³⁵ přesně tak, aby splňovala současné moderní představy o společnosti. Tato podoba rasismu je proto daleko nenápadnější, symboličtější, ale současně i promyšlenější. V novém rasismu se neseťkáváme s menšinami jako někým podřadným, ale prostě *jiným* či *odlišným*. Hovoří-li se o rasismu, nejprve se popírá, že by šlo o jakoukoli rasistickou formu.³⁶

Kromě samotného zobecnění však stereotypizace zahrnuje i další důležitý prvek sémantické struktury. Mimo kvantifikace *jiný/odlišný* se setkáváme i s opačným příkladem, a tedy typem *každý/všichni*, který je ovšem taktéž nositelem stereotypu, jelikož opět hovoříme o typickém zástupci třídy. S tímto stereotypem pak souvisí i typizace, kdy někoho/něco považujeme za *typické*, *průměrné* či *normální*. Kromě samotného zobecnění však hraje roli i použití implicitních modifikátorů jako *pravdivé* či *skutečné*. A právě tyto modifikátory se od ostatních odlišují, jelikož vylučují jakoukoli diskuzi – nelze je nijak ověřit, protože původce o diskuzi či jejich ověření ani nestojí.³⁷

---

³⁴ HALL, Stuart. The Spectacle of the "Other", s. 238

³⁵ VAN DIJK, Teun A. New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach.

³⁶ tamtéž

³⁷ STICKEL, Gerhard. *Stereotypes and linguistic prejudices in Europe: Contributions to the EFNIL Conference 2016 in Warsaw*, s. 115–130

Tato forma stereotypizace je specifická zejména tím, že si ji téměř nejsme schopni uvědomit a představuje naprosto přirozenou součást našeho jazyka.

Právě forma stereotypizace, jak jsem již dříve zmínila, však nemusí být vnímána čistě negativně. Jako příklad uvádí již zmiňovaná Virginie Mamadouh naše časté vtipkování na účet jiných evropských zemí, přičemž právě na tom částečně stojí možnost a schopnost vytvořit si svou národní identitu a současně najít cestu k jiným národnostem.

Specifický na této formě stereotypizace je ovšem fakt, že se od národů pomalu přesouváme k větším územním celkům. Mamadouh předpokládá, že národní stereotypy budou čím dál méně důležité, a naopak budou nahrazeny typem nadnárodního nacionalismu, to znamená, že Evropa se stane novým *my*, proti nimž budou stát mimoevropští *oni*.³⁸

---

³⁸ STICKEL, Gerhard. *Stereotypes and linguistic prejudices in Europe: Contributions to the EFNIL Conference 2016 in Warsaw*, s. 40

5 Symbol odlišnosti

To, jakým způsobem nahlížíme na cizince, úzce souvisí zejména s několika důležitými faktory – jedná se především o věk, vzdělání, životní úroveň a politickou orientaci. Zatímco převážně negativně cizince vnímají občané s nižším stupněm vzdělání a špatnou životní úrovní vlastní domácnosti, občané s vyšším dosaženým vzděláním a obecně lepší životní úrovní jsou ve vnímání cizinců pozitivnější. Podle výzkumů zveřejňovaných Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) jsou nicméně právě roky 2019 i 2020 ve vnímání cizinců jedny z nejpříznivějších. I přesto ovšem více než polovina občanů považuje cizince za problém a pro více než polovinu představují nějaké zdravotní riziko.³⁹

Právě výše uvedené faktory současně budou souviset i s tím, jaká sdělovací média sledujeme, k jakým informacím se dostaneme a v jaké komunitě žijeme. Výběr a způsob předání významů nutně souvisí s naším vnímáním okolní reality. Utváření národní identity, vlastenectví, vnímání naší vlastní kultury i kultur, které jsou od naší odlišné, souvisí s tím, jaké informace se o okolí dozvídáme nebo jakou máme možnost danou realitu poznat.

V následujících odstavcích se pokusím shrnout problematiku muslimské menšiny na našem území, která se u nás v posledních několika letech stala jednou z nejdiskutovanějších etnických a náboženských menšin vůbec. Nutno podotknout, že ač je islám jedním z nejrozšířenějších náboženství světa, na našem území se k němu podle statistik hlásí odhadem asi 0,1 až 0,2 procenta obyvatel,⁴⁰ a přesto se jedná o nejvyšší čísla v historii naší země.

Česká kotlina se s muslimskými migranty setkávala v minulosti jen velmi zřídka a informace o islámu a muslimské kultuře se k nám dostávaly převážně zprostředkovaně. Počátky šíření islámu na středoevropské území jsou nejčastěji spojovány s Tatary a expanzí Osmanské říše dále do střední Evropy, v této době se ovšem o muslimských menšinách v Československu nehovoří vůbec. Otázky související s odlišnou islámskou kulturou a obecné povědomí o muslimech se do Českých zemí dostává až kvůli tureckým nájezdům na jižní Moravu v období od 15. do 17. století. Přesto se v této době nedá hovořit o islamizaci či přistěhovalectví. Situace se mění teprve v 19. století, kdy rostl v muslimských zemích o Evropu „zájem,“ pro muslimskou komunitu se Evropa stává

---

³⁹ *Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2020: Tisková zpráva* [online].

⁴⁰ Kolik bude v Česku muslimů za 15 let? Pořád skoro žádní.

bezpečnou díky uklidnění zdejších válečných konfliktů, naopak v Evropě již nejsou muslimové vnímáni pouze jako hrozba, Orient se stává také něčím záhadným, exotickým až romantickým. V důsledku první a druhé světové války se k nám však dostává jen minimum muslimských přistěhovalců, situace se začíná měnit až po válce, zejména po odtržení Československa železnou oponou. Teprve po pádu komunistického režimu a vzniku samostatného českého státu se zde začínají budovat nové muslimské komunity a česká veřejnost se začíná blíže dozvídat o muslimech a islámské kultuře.⁴¹

Přestože zde v minulosti kontakt s islámskou kulturou chyběl, neznamená to, že zdejší společnost o islámu nevěděla, nepřemýšlela o něm a nesnažila se jej poznat. Již v 9. století se na území Velké Moravy, konkrétně v legendě *Život sv. Konstantina*, objevuje zpráva o islámu a muslimech.⁴² V tomto období se však jedná o informaci spíš zprostředkovanou. Kromě některých obchodníků se s muslimem mohl v Čechách setkat jen málokdo. Mezi první letmé reflexe islámského světa pak patří až kronikářské zprávy o křížových výpravách ve 12. a 13. století.⁴³

Častější odraz Orientu v česky psané literatuře souvisí s jejím rozvojem v období vrcholného středověku. Nejčastěji náboženské texty zachycují muslimy jako úhlavní nepřátele každého křesťana. S rozšířením rytířských eposů se následně dostávají podobné představy o islámu i mezi laičtější veřejnost. Stále se jedná převážně o útržkovité, negativní a často zkreslené představy. O něco ucelenější pohled islámské kultury přinesly až velmi oblíbené poutnické cestopisy v průběhu 15. a 16. století, i v nich jsou však „Saraceni“ nejčastěji vykresleni jako nepřátelé či pohané. Zájem o islám následně trval i v jagellonských Čechách, a to zejména v souvislosti s Turky (na rozdíl od předchozího období), v důsledku probíhajících tureckých bojů. Zde se již setkáme nejen s obecně naučnými literárními díly, ale též s novinami, které se o Turcích zmiňují a rozšiřují informace o nich mezi širší veřejnost.⁴⁴

Odlisný pohled na muslimy přineslo období humanismu. Vzdělanci měli možnost konat diplomatické cesty a často chtěli skutečně muslimskou společnost poznat. Další kontrast k předchozím názorům přinesla i rozvíjející se věda. Evropští učenci čerpali

---

⁴¹ KROPÁČEK, Luboš. Počátky muslimských menšin ve střední Evropě.

⁴² Cyril v legendě nenahlíží na muslimy negativně, podobně jako většina českých i překladových spisů z pozdější doby, nýbrž je považuje za lidi moudré a vzdělané, a dokonce zmiňuje, že Mohamed akceptoval křesťanství, Pannu Marii a Ježíše Krista (in Mendel, 2007; s. 156).

⁴³ MENDEL, Miloš, Bronislav OSTRÁNSKÝ a Tomáš RATAJ. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*.

⁴⁴ tamtéž

z arabsky psaných, daleko pokrokovějších děl zejména v oblasti lékařství, ale i astronomie, matematiky a fyziky. Svě kořeny na Východě má i chemie a alchymie, na českém trůně tolik oblíbená v průběhu 16. a 17. století. Z arabštiny tak pochází názvy řady chemikálií i alchymistických náčiní, jako alkohol, dryák, elixír nebo nafta. Ve stejném období se do Českých zemí dostává velké množství spisů o Turcích, a to především díky aktivitám Rudolfa II., za jehož vlády se z Prahy stala důležitá evropská křižovatka. Zprávy však opět zahrnovaly zejména boj proti tureckému nepříteli a posílení křesťanství. V průběhu 17. století tyto protiturecké tendence pokračovaly, na konci století se objevují i kázání, kramářské písně i básně, které staví tureckou krutost proti oslavám habsburské říše.⁴⁵

O Turcích se následně dozvídáme i z lidových knížek a divadla v období baroka. Dramata reagují převážně na boje s Turky a turecké zajetí. Informacím o muslimské kultuře se však nevyhnuly ani děti v nově zavedené povinné školní docházce, šíření *zvěstí* napomohly i pravidelně vycházející noviny. Informovanost lidí tak během 19. století přirozeně stoupala spolu s kulturní i jazykovou emancipací v celé Evropě. Zejména v souvislosti s romantizujícími vlivy v průběhu 19. století a rozvojem literatury a divadla došlo k výraznějšímu zaujetí islámskou tematikou, k lidem se dostávají ucelenější informace například o náboženských zvycích. Právě v tomto období se též začíná utvářet orientalistika jako nezávislý vědecký obor a do češtiny se překládají některá originální literární díla z Východu. Islámská kultura se prostřednictvím romantismu a zaujetím exotiky, dálky, barvitosti objevuje u celé řady českých autorů a autorek, Čelakovským počínaje a Vrchlickým a Zeyerem (ne)konče. Vliv najdeme i v tvorbě lidové, ať už se jednalo o písně, balady nebo běžně užívaná slova.⁴⁶

I dvacáté století následně pokračuje v trendu rozvoje informovanosti i překladů děl, oblíbeným dílem se stává například kniha pohádek *Tisíc a jedna noc*.⁴⁷

Teprve ve dvacátém století, konkrétněji od poloviny 30. let, se zde též začíná utvářet muslimská obec. K významnějšímu zvyšování počtu muslimů však došlo až po druhé světové válce za éry komunismu. Islámské země pro socialistické Československo nebyly hrozbou, nýbrž byly považovány za země „spřátelené,“ a tak se na naše území dostaly stovky muslimů, kteří zde studovali a řada z nich se rozhodla následně zůstat.⁴⁸

---

⁴⁵ MENDEL, Miloš, Bronislav OSTRÁNSKÝ a Tomáš RATAJ. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*.

⁴⁶ tamtéž

⁴⁷ tamtéž

⁴⁸ *Muslimové v Česku: Etablování muslimů a islámu na veřejnosti*, s. 23–25

Počty muslimů nepřestaly stoupat ani po pádu režimu, v devadesátých letech došlo navíc poprvé k etablování islámu jakožto oficiálního náboženství na našem území.⁴⁹ Ve stejné době díky tomu mohla vzniknout řada organizací jako Islámské centrum v Praze či Ústředí muslimských obcí. V těchto souvislostech se též do veřejného prostoru dostávají první výraznější diskuze, zabývající se například plánovanou výstavbou mešit v Praze, Brně a Teplicích. Přesto se však jednalo spíše o první vlaštovky takovýchto diskuzí a silnější medializace muslimské obce na našem území se objevuje až o několik let později, tentokrát již v souvislostech tzv. islámského terorismu.⁵⁰

My versus oni

Ani v prvních letech nového tisíciletí se oproti předchozímu období mnoho nezměnilo. Muslimové jsou v médiích zobrazováni převážně zkratkovitě a stereotypně, nejčastěji jsou znázorňováni jako cizinci, a zdůrazňuje se tak jejich odlišnost. Přesto se však nejedná o ucelený či zřetelný pohled, ale především úsečné, selektivní a negativní informace bez hlubšího kontextu.⁵¹ Na druhou stranu se právě v tomto období zvyšuje u veřejnosti o islám zájem.

Veřejné mínění o muslimech se utváří zejména pod vlivem médií, která produkují stereotypní obraz islámu. Poměrně rychle se navíc zformoval manifestní protiislámský diskurz, který představuje islám jako nesvobodné, protimoderní a zpátečnické náboženství. Právě tyto tendence jsou nejvíce patrné po teroristických činech z roku 2001.⁵²

Zájem veřejnosti, zejména kvůli těmto událostem, roste i v následujících obdobích, od roku 2010 je islám již *celospolečenským tématem* a stává se i součástí programů politických stran. Významnou roli v rodícím se diskurzu sehrávají nově vznikající sociální sítě. Kritika pracuje nejčastěji s obavami veřejnosti, začínají se objevovat protiislámské manifestace, demonstrace a happeningy. K celkovému obrazu přispěla značnou měrou právě média, která informují o světových i domácích událostech. Mluví se o tzv. šátkových aférách (aféry následující poté, co učitelka v mateřské škole a dále dvě studentky střední školy nosily do práce a školy *hidžáb*), do médií se dostávají

---

⁴⁹ První ustanovení islámu jakožto oficiálního náboženství proběhlo již za Protektorátu Čechy a Morava, kvůli následně platným Benešovým dekretům, však byla všechna opatření vzniklá za Protektorátu zrušena. (in Mendel, 2007)

⁵⁰ *Muslimové v Česku: Etablování muslimů a islámu na veřejnosti*, s. 25

⁵¹ KRÍŽKOVÁ, Martina. *Neviditelná menšina: analýza mediálního obrazu českých muslimů*, s. 8

⁵² *Muslimové v Česku: Etablování muslimů a islámu na veřejnosti*.

i aféry související s policejním zásahem v pražské mešitě na jaře roku 2014. Nutno podotknout, že kritika se opět objevuje zejména prostřednictvím internetových diskuzí.⁵³

Zásadní vliv na vnímání muslimské menšiny v současnosti mají zejména teroristické útoky v Evropě, a problematicky se tak jeví téměř jakýkoli projev etablování islámu na našem území.⁵⁴ Na veřejnosti budí emoce zejména stále se opakující kauzy spojené s výstavbou nové mešity v Brně, sledovanou událostí se stalo i unesení dvou Češek v Pákistánu v roce 2013. Od tohoto období lze též v médiích sledovat zvýšený zájem a celkový počet zpráv věnujících se muslimům a islámu.

Konkrétní zobrazení muslimů v médiích se více neliší od předchozích let. Aniž by jim byl poskytnut mediální prostor pro vyjádření, jsou považováni za „ty druhé,“ a celkový pohled do veřejného prostoru tak vykresluje zejména negativní obraz celé muslimské menšiny u nás.⁵⁵

Relativní novost muslimské komunity v Česku, ale současně její malé zastoupení, spolu s velmi malou možností veřejnosti přijít s touto menšinou do osobního kontaktu, tak zdůrazňuje především stávající obavy z neznámého. Je patrné, že o českých muslimech se toho dozvídáme (nebo dokonce víme) stále velmi málo. Zkratkovité soudy, stereotypy a stigmatizace provází muslimskou komunitu od svého prvopočátku na našem území, čemuž výrazně nepomohla ani kategoriální identifikace islámu s terorismem v posledních letech. Nejvýraznější nepokoje jsou, zdá se, spojeny jednak s etnicitou, stejnou měrou i s religiozitou. Pohledem do nedávné historie tak výraznou změnu veřejného mínění v nejbližších letech neočekávám. Domnívám se, že vlivem stále probíhající evropské migrační krize naopak dochází k ještě výraznější propasti mezi vnímáním této etnické menšiny, a to jak ve srovnání s většinovou společností, tak i menšinami ostatními.

---

⁵³ *Muslimové v Česku: Etablování muslimů a islámu na veřejnosti*, s. 23–32

⁵⁴ tamtéž, s. 35

⁵⁵ tamtéž, s. 293–295

6 Žurnalistika v online prostředí

V následujících kapitolách navážu na roli diskurzu i formu masové komunikace vzhledem ke čtenářům, o čemž jsem se zmiňovala ve čtvrté kapitole této práce. Pokusím se vystihnout proměnu žurnalistiky v online prostředí, ve kterém se stává čtenářsky nejprístupnějším, ale i nejrychleji se proměňujícím médiem.

Ve třetí kapitole jsem shrnula význam diskurzu, který je zásadní při jakékoli mediální tvorbě. Jestliže samotný způsob užití jazyka v textu generuje určitý diskurz, nabízí se otázka, zda není i snaha o dosažení pravdivosti mediálního produktu pouhou iluzí. Svět skutečný a svět nabízený médiu se od sebe mohou značně lišit. Zpravidla dochází k výběru pouze té nejzajímavější části informace, čímž novináři realitu přirozeně interpretují. Barthes hovoří o skrytém ideologickém zneužití. I přes veškerou snahu zejména tzv. seriózní novinářiny, která vytváří etické kodexy objektivnosti, nezájatosti, věčnosti, ověřování zdrojů, konfrontování výpovědí a podobně, nelze zkreslení reality zabránit.⁵⁶

Znamená to, že události tak, jak se skutečně staly nedokážeme do médií přenést. Jakmile určitá historická událost vstupuje do diskurzu, podřizuje se veškerým komplexním formálním pravidlům, jejichž prostřednictvím jazyk označuje. Stuart Hall připomíná, že taková událost se musí stát nejprve příběhem, na jehož základě se zrodí komunikační událost.⁵⁷ Opět bych ráda připomněla, že tato problematika se netýká pouze médií, ale jakéhokoli diskurzu – například i realismus, který ze své podstaty požaduje věrnost objektivní skutečnosti, je způsobem reprezentace, specifickou artikulací, tedy výsledkem konkrétního diskurzu. Vždy tudíž vše závisí na formě sdělení.

Vrátím se ještě k otázce z předchozí kapitoly a ptám se znovu: „Chtějí média objektivně zobrazit realitu?“ I přes vědomí nejednoznačnosti zobrazování skutečnosti se však opět musím odvolat na snahu médií se s tímto problémem vypořádat. Svou významnou rolí zde přispívá i sám čtenář, který není pouhou loutkou, nepřejímá slepě veškeré obrazy, které mu média zprostředkují, ale sám vstupuje do procesu tvorby zprávy.

Současně je pro novináře klíčové, aby si své čtenáře udržel – proto musí cítit pravdu a musí předpokládat, že jeho čtenář je do tématu zasvěcený a bude si schopen skutečnost ověřit.

---

⁵⁶ LOKAJ, Zdeněk. *Média a realita*, s. 9

⁵⁷ HALL, Stuart. *Kódování/dekódování*.

Přesto se v současnosti výrazně rozvíjí mediální oblast a s ní spjatá oblast mediální reprezentace, v níž se s pravdou a realitou pracuje v zásadě jinak.

Během několika posledních let se v českém prostředí objevily tzv. dezinformační weby, tedy weby, které záměrně produkují klamně informace a záměrně se snaží uvést recipienta v omyl. Tyto weby poskytují zaujaté zpravodajství a zpravidla opouštějí základy seriózní novinářské praxe. Výsledkem je mnohonásobně překroucená realita. Dezinformátoři velmi často překrucují články z mainstreamových médií, používají pochybné odborníky, vytrhují zprávy z kontextu a často šíří a tvoří konspirační teorie. Nejen, že dochází k dezinterpretacím materiálů a průzkumů veřejného mínění, ale i falzifikaci.⁵⁸

Nicméně žurnalistika se neproměnila pouze co do kvality. S možnostmi internetu se jí otevřel celý nový prostor, v němž roste a mění se její celková podoba.

Proměna žurnalistiky

„Nuže, nikdy nenajdete v novinách zprávu, že kočka chytila kosa či vrhla tři kořata; vždy ji tam potkáte ve zvláštním, neobvyklém a často i děsivém osvětlení, jako například že vzteklá kočka pokousala listonoše, že nějaký učenec objevil kočičí sérum, že v Plymouth nebo kde se narodila devíticásá kočka nebo něco podobného. Stejně tak nenajdete v novinách, že číšník někomu donesl sklenici piva, nýbrž že zabil svou milou nebo že vypukla stávka číšníků.“⁵⁹

Ve svých studiích o slovesném umění Marsyas trefně popisuje Karel Čapek nejen podobu tradičních žurnalistických textů, ale i práci novinářů s informacemi a realitou. Jak vidno, tyto trendy se příliš nemění ani v případě textů dnešních, internetových. Přesto se zejména v posledních letech podoba žurnalistiky výrazně proměnila. Od tisku, rozhlasu a televize jsme se mílovými kroky přesunuli zejména do online prostředí. Přestože základy má online žurnalistika shodné s tou tradiční, dochází v prostředí internetu k její proměně. Online články oproti těm tištěným musí být stručnější a trefnější, častěji se tíhne k beletrizaci a prim hrají zpravidla titulky. S online prostředím se pojí i využití nových

---

⁵⁸ *Evropské hodnoty: Bezpečnostní centrum Evropské hodnoty je nevládní odborná instituce bránící svobodu a suverenitu.* [online].

⁵⁹ ČAPEK, Karel. *Marsyas: Jak se co dělá.*

možností jako jsou hypertextové odkazy, interaktivita, okamžitost, neomezený prostor či multimédia.⁶⁰

S online prostředím se tak pojí i částečné přizpůsobení klasických žurnalistických žánrů. Ze zpravodajských žánrů se rozvíjí online zpráva, online rozhovor a online reportáž; v publicistice se dnes setkáme zejména s online story, názorovou publicistikou a v neposlední řadě jsou to stále se rozvíjející blogy. Novým fenoménem (nejen online žurnalistiky) je i tzv. občanská žurnalistika, tedy zapojení čtenářů a diváků do tvorby obsahu.⁶¹

V posledních dvou desetiletích se proměnila i forma a obsah českých médií. Dochází zejména ke komercializaci a komodifikaci, změny souvisí i s proměnou životního stylu a tržní ekonomikou. Častěji se v novinách objevují tzv. čtenářská témata, která zvyšují čtenost. Díky rychlosti začínají hrát online deníky nejdůležitější roli v aktuálním zpravodajství, naopak klasické zprávy se pomalu vytrácí z tištěné produkce, kde se více objevuje již zmiňovaná narace.

Další výraznou proměnou online žurnalistiky je vizualizace obsahu, možnost výraznějšího zapojení fotografií a titulků, ale též dalších grafických prvků. Vývoj digitálních a komunikačních technologií současně umožňuje využití mobilních platforem. Online žurnalistika aktuálně pracuje s přesunem čtenářů od počítačů a notebooků k mobilním telefonům.⁶²

---

⁶⁰ ČUŘÍK, Jaroslav. *Nové trendy v médiích*, s. 10–20

⁶¹ tamtéž, s. 24–32

⁶² tamtéž, s. 150

7 Způsoby reprezentace

Účelem následující části je pokusit se o analýzu reprezentace etnických menšin v konkrétních typech internetových portálů. Mým cílem však není pouze analyzování způsobu zobrazování sledované menšiny, ale i prozkoumání hlubších významů a současně pochopení tendencí, které k takovému způsobu zobrazování vedou. Současně se zaměřím na rozdíly mezi jednotlivými typy médií.

Pro účely práce byly vybrány čtyři různé typy online médií – servery iDnes.cz (iD), Aktuálně.cz (A), Parlamentní listy (PL) a Extra.cz (Ex).

Servery iDnes.cz a Aktuálně.cz patří k nejnavštěvovanějším zpravodajským serverům u nás, které můžeme zařadit k pomyslnému hlavnímu proudu. To neznámá, že by se jednalo o média bez hodnotové či názorové orientace novinářů. Z výzkumů vyplývá, že politická pozice českých novinářů odpovídá spíše pravicové orientaci. V obou případech se jedná o internetové či webové deníky, které z pohledu čtenářů patří k těm nejdůvěryhodnějším. Dalším sledovaným typem média bude deník Extra.cz, který stejně jako předchozí servery vznikl jako čistě internetový portál. Na svém webu zmiňuje, že se jedná o druhý nejčtenější bulvární web v České republice, a jedná se tudíž o web zaměřující se na svět celebrit, životní styl a zábavu.

V pomyslné opozici proti nim pak stojí Parlamentní listy, které jsou převážně zařazovány k webům s výrazně protisystémovým laděním a již řadu let jsou označovány za nejaktivnější dezinformační servery, ač jejich aktivita ve srovnání s roky 2016 či 2017 výrazně poklesla. Právě Parlamentní listy však sehrávají specifickou roli. Nemůžeme je zaškatulkovat ani k webům čistě antisystémovým, ani k těm většinovým, jelikož tvoří pomyslný most mezi dvěma světy. Typický je pro ně široký záběr politických a názorových článků a mohou být označeny za pomyslný politický bulvár.⁶³ Kromě toho tvoří Parlamentní listy specifickou skupinu médií, v nichž nejaktivnějšími autory bývají anonymní tvůrci a celé médium láká čtenáře zejména na heslo „nikdo nám nediktuje, o čem máme psát.“

---

⁶³ Typologie domácích zpravodajských webů.

7.1 Sběr výzkumného materiálu

Výzkumný materiál, konkrétně články z uvedených webových portálů, byl sbírán v období od 1. 1. 2019 do 31. 12. 2019. Pro potřeby práce byly sbírány články bez bližšího výběru žánru, jedná tudíž o zprávy v užším slova smyslu, komentáře, rozhovory, glosy i názory z nejrůznějších rubrik. Články byly sbírány na základě obsahu klíčových slov *muslim*, *islám*, *uprchlík* a *migrant*. Rozhodujícím prvkem pro zařazení článku do této práce byl jeho vztah k České republice, českým občanům a českému kulturnímu prostředí. Neznamená to tedy zařazení pouze domácího zpravodajství, nýbrž vyřazení zpráv přejatých ze zahraničních médií a zahraničních mediálních agentur.

Celkem bylo sesbíráno 113 souborů z portálu Aktuálně.cz, 86 souborů z portálu iDnes.cz, 49 souborů z deníku Extra.cz, a dokonce 172 souborů Parlamentních listů, pracovala jsem však nakonec pouze s články, jež se daného tématu skutečně dotýkaly a reagovaly na něj.

iDnes.cz

Z hlediska návštěvnosti byl server iDnes.cz v roce 2019 druhým nejnavštěvovanějším českým webem, hned za Novinkami.cz. Na rozdíl od nich na iDnes.cz však čtenáři strávili dva a půl krát více času a násobně vícekrát současně tento web čtenáři navštívili z přímých vstupů.

Podíváme-li se podrobněji na čtenářskou základnu, z výzkumů prováděných k roku 2019 vyplývá, že typickým čtenářem je tzv. mainstreamový spokojený online rodič, to znamená zpravidla středoškolsky vzdělaný člověk, často muž, ve věku mezi 20 a 49 lety se středním až vyšším příjmem. Další čtenářskou skupinou je pak tzv. meritokracie, tedy vzdělaná střední třída s dobrou životní úrovní, kam spadají lidé ve věku mezi 40 a 60 lety s vysokoškolským či středoškolským vzděláním.⁶⁴

Na webu iDnes.cz nalezneme kromě domácího a zahraničního zpravodajství i další rubriky věnující se jednotlivým krajům, dále však i tematicky zaměřené rubriky věnované kultuře, ekonomice či kriminalitě. Pod tento server současně spadají další online magazíny zaměřené na sport, zdraví, „ženskou žurnalistiku“ nazvanou Ona Dnes a dále magazíny zaměřující se na bydlení, cestování, hobby a další.

---

⁶⁴ Nadační fond nezávislé žurnalistiky [online].

Aktuálně.cz

Serveru Aktuálně.cz patřila co do návštěvnosti v roce 2019 šestá příčka ze všech českých webů. Podobně jako iDnes.cz, i Aktuálně se řadí k webům s vyšším počtem navštívených stránek z přímých vstupů.

Hlavní čtenářskou skupinou je shodně se serverem iDnes.cz zmiňovaná meritokracie, pro níž je internet klíčovým zdrojem informací, ale současně je přesvědčena, že masmédiá ovlivňují veřejné mínění.⁶⁵

Web Aktuálně.cz je tvořen velmi podobně se zmiňovaným iDnes.cz, shodně zde nalezneme domácí i zahraniční zpravodajství, rubriky věnující se sportu, ekonomice, kultuře, ženské žurnalistice i automobilismu. Kromě nich je zde důležitou rubrikou i video a samostatně vydělena je i názorová sekce.

Extra.cz

Server Extra.cz byl ve sledovaném období devatenáctým nejnavštěvovanějším českým webem a současně mu patřila pátá příčka mezi online bulvárem.

Z hlediska čtenářské základny sem můžeme okrajově zařadit mladé a zcela apatické fatalisty, což jsou lidé s nízkými a nejnižšími příjmy od 15 do 40 let. Právě oni jsou častými uživateli internetu, na němž vyhledávají kromě bulváru i sport. Další skupinou sledující bulvár je následně starší a masmédiím nedůvěřující skupina obyvatelstva, pro kterou však současně internet není hlavním zdrojem informací. Právě u této skupiny navíc převažuje pesimistický pohled na svět, který je podle nich zlý, a tato skupina má proto pocit, že nám nikdo nepomůže.

Kromě zmíněných dvou skupin však online bulvár sleduje i skupina mainstreamových spokojených online rodičů a nevyhne se mu ani vzdělaná střední třída s dobrou životní úrovní, tzv. meritokracie.⁶⁶

Na webu Extra.cz nenalezneme rozvržení podobné předchozím dvěma serverům, nýbrž tzv. „trendy tagy,“ díky nimž jsou čtenáři schopni najít nejoblíbenější témata a nejhledanější klíčová slova. Dále je web rozdělen pouze na novinky, zprávy o celebritách a nevyhne se ani horoskopům. Celý web je kvůli chybějícímu rozdělení na konkrétnější rubriky poměrně nepřehledný, nejvyšší návštěvnost ovšem zaznamenává prostřednictvím sociálních sítí.

---

⁶⁵ Nadační fond nezávislé žurnalistiky [online].

⁶⁶ tamtéž

Parlamentní listy

Poslední sledovaný web, Parlamentní listy, byl ve sledovaném období dokonce devátým nejsledovanějším webem u nás a současně mu patřila první příčka mezi dezinformačními weby. Zaznamenal jak vysoké procento přímých vstupů, tak i nezanedbatelně vysoké procento přístupů z odkazů. Specifikem je současně i značně vysoký průměrně strávený čas na stránkách, který je nejvyšší ze všech čtyř sledovaných webů.⁶⁷

Obecně server Parlamentní listy funguje jinak než ostatní zmiňované. Jedná se o server, který hraje výraznou roli na české dezinformační scéně a je současně i tím neaktivnějším. Parlamentní listy sehrávají o to záladnější roli, že vedle dezinformací poskytují svým čtenářům i běžné zprávy. Absolutně se tak stírá hranice mezi pravdou a lží, mezi faktem a fikcí, mezi ověřenou zprávou a „fake news.“ Odborníci z Masarykovy univerzity upozorňují, že právě Parlamentní listy využívají prokremelskou propagandu.

Na první pohled je web Parlamentních listů tvořen podobně jako weby seriózní žurnalistiky – najdeme zde zprávy domácí i zahraniční, rozhovory, politickou rubriku i rubriky jednotlivých krajů. Kromě nich ale využívají i typově podobné znaky s bulvárními médii, web je obecně značně nepřehledný, podobně jako Extra.cz na tomto webu nalezneme štítky, které odpovídají „tagům.“ Čtenáři současně mohou „sympatizovat“ či „hodnotit“ konkrétní politické osobnosti a obecně je web rozdělen na část tvořenou redakcí a část tvořenou samotnými politiky.

---

⁶⁷ Nadační fond nezávislé žurnalistiky [online].

7.2 K důležitosti titulku

To první a nejdůležitější, co čtenář, lépe řečeno potenciální čtenář uvidí, je titulek. Teprve podle titulku se rozhodne, zda článek otevře, nebo ne. Je totiž pro uživatele současně často jedinou viditelnou částí textu, právě v souvislostech online médií se proto titulek stává ještě důležitějším, než tomu bývalo u médií tradičních. Rozhoduje tudíž o tom, zda uživatele přiláká.⁶⁸ A nutno podotknout, že v současné době se řada čtenářů omezí na letmé přečtení titulku, aniž by je zajímalo, co je uvnitř. Právě proto se někdy o titulcích, ale i podtitulcích a nadtitulcích spolu se zahájením textu hovoří jako o pomyslné „výkladní skříni žurnalistického textu.“⁶⁹ To na druhé straně budí potřebu novinářů vymýšlet co možná nejzajímavější, případně i nejabsurdnější typy titulků, aby tak nalákali své čtenáře k otevření celého textu. Zásadní je jeho funkce informační a orientační, ale též estetická. Titulek musí uvést čtenáře do textu, informovat ho a přitáhnout jeho pozornost, současně též shrnuje a zdůrazňuje obsah celého textu.⁷⁰

Ani samotné otevření článku však neznamená, že čtenář bude číst celý obsah textu. Kromě titulku zpravidla jeho zrak padne na perex, případně i další podtitulky a nadtitulky. Nutno podotknout, že všechny tyto části jsou samostatnými texty. Perex zpravidla obsahuje shrnutí článku nebo jeho samotný úvod umístěný pod titulkem, jenž je podobně jako titulek odlišen rozdílným typem písma. Samotný text článku pak začíná až takzvaným leadem (čelem zprávy), což znamená, že žurnalistické texty mívají v současnosti hned dva pomyslné začátky.⁷¹

To celé ovšem znamená, že potenciálnímu čtenáři stačí, aby si přečetl nadpisy a perex k tomu, aby si byl schopný udělat základní představu o obsahu, a současně i utvořil názor na danou problematiku. Znamená to, že schopnost a možnost ovlivnit realitu je nejvyšší měrou zastoupena právě u titulku, a proto je zásadní se jimi zabývat jak samostatně – nezávisle na následujícím textu, tak i v jeho souvislosti.

Z výše uvedeného tudíž vyplývá, že titulky tvoří gros celé zprávy. Co v nich najdeme? Jakým způsobem se v nich reprezentuje etnicita, pracuje s informacemi, se čtenářem?

---

⁶⁸ ČUŘÍK, Jaroslav. *Nové trendy v médiích*, s. 24

⁶⁹ tamtéž, s. 51

⁷⁰ tamtéž, s. 51–52

⁷¹ tamtéž, s. 43

Mezi strachem a lhostejností

Titulky portálu iDnes.cz a Aktuálně.cz

O etnických menšinách se dnes nepíše v takzvaných černých kronikách a rubrikách věnujících se bezpečnosti či kriminalitě. Tyto typy zpráv už jsou pouhou historií, přesto zde visí otázka, v jakých kontextech se o etnických menšinách hovoří a píše dnes? Můžeme zde stále hovořit o titulkové xenofobii,⁷² jak ji nazval Marek Nekula na konci minulého století, nebo jsme se již jako společnost posunuli a už nepovažujeme všechno cizí za nebezpečné?

Eurovolby 2019: videoklip ve stylu Pelíšků i muslimové před Hradem (iD 16. 5.); Senior přiznal kácení stromů do kolejí, chtěl vyvolat odpor k migrantům (iD 7. 1.); nebo třeba podtitulek Zemi hrozí reálný muslimský teroristický útok, tvrdil Volný (iD 1. 2.).

Z titulků na portálu iDnes.cz se zdá, jako by muslimové tvořili poměrně velkou a zejména výraznou část české společnosti a současně jako by tato menšina byla tou nejnebezpečnější. Stalo a dělo-li by se přesně to, co nám noviny ukazují v titulcích, pravděpodobně bych si myslela, že jsme se již stali součástí nějaké muslimské veleříše, že každým čtvrtým občanem České republiky je muslim a nejméně třetina z nich k islámu nedávno konvertovala, ti zbylí, kteří před nedávnem nekonvertovali, jsou pak pravděpodobně „migranti“ – samozřejmě nelegální. Na druhou stranu zde jde především o upoutání naší pozornosti, o co možná největší originalitu, o snahu nás zaujmout, a to v tomto případě prostřednictvím senzace, expresivity a emotivnosti.

Co je však charakterističtější, je způsob, jakým se o islámu v titulcích píše. Pokud by se totiž člověk nyní probudil s naprostou ztrátou paměti snaže se z novin dozvědět o současném světě něco, co by mu napovědělo, „jak to tady je,“ nabude dojmu, že islám je pravděpodobně to nejnebezpečnější náboženství vůbec a co muslim, to terorista, ba co víc, islám je pravděpodobně největším nebezpečím, které nám hrozí.

Znamená to, že tvrzení Marka Nekuly stále platí a titulky solidních českých zpravodajských serverů pořád vytváří prostor pro pěstování předsudků?

V současných titulcích přirozeně nenajdeme informaci o tom, že řada muslimů zde poklidně žije, pracuje, zakládá rodiny a přátelí se s křesťany či ateisty – a nemění to nic na tom, že taková tu jsou a budou. Naproti tomu najdeme nesčetně příkladů, kdy se o muslimské menšině či islámu informuje ve spojitosti s terorismem, tzv. Islámským státem či násilím, viz *Islám a svoboda nejsou kompatibilní, řekl Wilders (iD 25. 4.); Šéf*

---

⁷² NEKULA, Marek. Titulková xenofobie.

pražských muslimů vyzval k ozbrojování (iD 19. 3.); „Viděli jsme, jak se islám chová v Británii“ (iD 6. 12.); *Policie navrhla obžalovat bývalého pražského imáma z podpory terorismu* (iD 17. 10.); nebo například *Islamisté nás nenávidí, Kurdové mají k západu mnohem blíž, říká analytik* (iD 3. 11.).

Ostatně obdobné tendence najdeme i na serveru Aktuálně.cz, přestože oproti serveru iDnes.cz se nejedná o tak výrazné zastoupení: *Foldynův asistent vyzývá k potápění lodí s migranty. Nevadí mi to, reaguje poslanec* (A 11. 7.); *Samková srovnává islám s nacismem. Senátor ODS ji chce za zástupkyni ombudsmanky* (A 22. 1.); *Chcete zbraň? Obráťte se na mě, vyzývá šéf pražských muslimů. Ti se od něj distancují* (A 19. 3.); *Ze zhoršení životního prostředí už mají Češi stejný strach jako z migrace nebo zdraví* (A 23.12.).

Z prvního letmého dojmu bychom tudíž mohli usoudit, že titulky na portálu iDnes.cz i Aktuálně.cz si takzvaně na nic nehrají, ba naopak jsou velmi snadno srozumitelné, přesně jak to čtenář po novináři žádá. Hned na první pohled je jasné, že takový článek informuje o problematice spojené s islámem a muslimy a současně je čtenář okamžitě seznámen s důležitou informací, která napovídá, že muslim se rovná minimálně potenciálnímu problému.

Při pozornějším pohledu už je ovšem zřejmé, že až tak jednoduché to s těmi muslimskými migranty nebude. Celá řada titulků totiž naznačuje, že onen terorismus, případně nenávisť, primárně není spojena s osobami, které se k nám do Evropy dostaly prostřednictvím zmiňované migrační vlny, nýbrž osob, jež stojí v jejich opozici, případně lidí pocházejících z Evropy, kteří k islámu konvertovali – kromě již zmíněných mohou uvést titulky: *Nechystal jsem teroristický útok, ale oslavu silvestra, hájí se slovenský muslim* (iD 18. 1.); *Půjdu po nich jako po krysách, říkal senior viněný z teroru kvůli migrantům* (iD 8. 1.); *Senior si odsedí čtyři roky za teroristický útok. Měl jsem strach o české plémě, říká* (A 16. 4.); *Slovák z Prahy souzený za terorismus je exot obdivující islám, míní znalci* (iD 20. 5.); *Fanda SPD odsouzen za terorismus. Čin chtěl svést na muslimy* (iD 11. 2.); *Šest tisíc Evropanů šlo bojovat za IS, 1800 je zpět, řekl expert v Rozstřelu* (iD 20. 2.); *V šíření rasové a náboženské nenávisti dominuje SPD, píše ve zprávě vnitro* (iD 17. 4.) nebo například: *Pojďte si vzít svou zemi zpět, vyzýval Klaus, který byl zvolený předsedou Trikolóry* (A 28. 9.) či *Dukův advokát: Chceme smír a respekt, taky nezobrazujeme muslima s prasnicí v souloži* (A 27. 11.).

Jako čtenáři takových titulků však musíme ke čtení přistupovat alespoň s minimální mírou pozornosti a musíme vyvinout určitou reflexi, abychom si uvědomili,

že terorismus zde nepáchají migranti a etnické menšiny, nýbrž „ti druzí,“ že nenávisť a strach zde neplodí islám, ale osoby, které proti němu „brojí“. Na tomto místě je ovšem důležité si uvědomit způsob, jakým průměrný čtenář „scrolluje“ obrazovkou telefonu či notebooku – nebude zde stačit přítomnost slov „migrant“/„islám“/„muslim“ na jedné straně a „terorismus“/„teror“/„odpor“ na straně druhé v téže větě k tomu, aby si vytvořil základní představu o aktuálním problému a s touto představou dále kooperoval?

Ani v tomto ohledu současně titulky na zmíněných dvou portálech nemůžeme stoprocentně srovnat. Server Aktuálně.cz se oproti iDnes.cz chová o poznání mírněji, typově vyhocených a expresivních titulků zde obecně najdeme méně a pokud už pomyslného skandálu využívá, pak ho jasně dává najevo – viz například „*První český terorista*“ *Balda vyšší trest nedostane, žalobce o to v odvolání nežádá* (A 26. 2.), v němž sice využívá senzačního označení, ale užitím uvozovek už naznačuje, že daný výrok používá s jistou mírou odstupu.

Jistěže i mezi titulky se objevuje taková forma, která nenabízí doslovný obsah a jasně definovanou pointu příslušného článku či jeho části, ale naopak pouhé naznačení, jež má často metaforický charakter. Takové pojetí je záhadné, nejasné, chce ve čtenáři vzbudit touhu zjistit, co se za titulkem skrývá, k čemu se vztahuje a co je obsahem takového článku. Nejčastěji v perexu následně dochází k identifikaci titulku s islámem a muslimy, a teprve po jeho přečtení tudíž čtenář pochopí novinářův záměr a zamýšlený význam titulku.

V tomto typu titulků se též často setkáme s prostředky ironie a nadsázky, která místy sahá až k výsměchu, viz server iDnes.cz: *Kde je zdravý rozum?* (iD 13. 10.); *Multikulturnost nade vše* (iD 13. 10.); *Byla to šaškárna; Smrtonosný vzkaz* (iD 24. 4.); *S náhubkem politické korektnosti. Němci se bojí mluvit svobodně* (iD 3. 8.); *Kritika z východu; Ideologické plivance* (iD 8. 6.); *Recenze: Proč ti prase smrdí, když jsi ho nejedl, vyzvídá Letní hokej* (iD 19. 7.); *Nadšen islamismem* (iD 15. 11.); *Kronika zániku Evropy* (iD 9. 5.).

Kromě zmiňovaného vtípu a ironie se zde však současně objevuje i jistá míra strachu. Ten ovšem nemá základ v islámu či příchozích muslimech, jak bychom mohli předpokládat, ale směřuje spíše ke strachu z fungování státní správy a systému jako takovému. Tento strach tak cílí více „do vlastních řad“ než k nějaké etnicitě. Nejedná se tedy ovšem o strach fyzický, ale spíše o jeho hlubší, v jistém smyslu symbolickou podobu. Je to možná starost o to, co by mohlo být ohroženo – více než strach z islámu je zde patrný strach z měnících se pořádků, z jistot, jež nás snad doteď provázely a nyní o ně

přicházíme, nebo bychom přinejmenším mohli přijít. Z toho, že Evropa už nadále nebude taková, jakou bychom ji chtěli mít, nebo snad jakou jsme si ji vysnili. Někdo zvenčí (a nezáleží na tom, zda se jedná o etnickou menšinu, důležitá je zde především jinakost, cizost, něco, co k nám „nepatří“) nám tyto zaběhlé systémy narušuje a my požadujeme po systému, aby nás ochránil, aby nám tyto jistoty zajistil a ubránil. Jedná se o strach z přirozené proměny světa kolem nás, které se nejsme schopni přizpůsobit.

Tato potřeba jistot, nějaké vyšší instituce, které bychom mohli důvěřovat a spoléhat se na ni, je vidět i na jiném místě – informace je potřeba nějakým způsobem ověřit a zajistit jejich důvěryhodnost, k čemuž se využívá nejrůznějších odborníků a vyšších instancí, nedbaje tak docela na fakt, zda jejich odbornost souvisí s konkrétní problematikou – to se z titulku nikdy nedozvíme:⁷³ *Chemikálie mohly vzplanout, řekl znalec k údajnému teroristovi ze Stodůlek* (iD 14. 8.); *Publicista, spisovatel a kritik islámu Benjamin Kuras slaví narozeniny* (iD 4. 4.); *Slovák z Prahy souzený za terorismus je exot obdivující islám, míní znalci* (iD 20. 5.); *Šest tisíc Evropanů šlo bojovat za IS, 1800 je zpět, řekl expert v Rozstřelu* (iD 20. 2.); *V šíření rasové a náboženské nenávisti dominuje SPD, píše ve zprávě vnitro* (iD 17. 4.); *Islám je neslučitelný s ateistickými demokraciemi, řekl v Rozstřelu Vondruška* (iD 9. 5.); *Zákaz hidžábu na škole není legitimní. Soud se zastal Somálky...* (iD 6. 12.). K jistotě pravdivosti nám v mnoha případech stačí už samotná představa, že se jedná o osobu důvěryhodnou, nepotřebujeme znát jméno, funkci ba ani obor, v němž je znalec znalcem či expert expertem.

Zmiňovanou ironii a nadsázku výrazněji využívá i server Aktuálně.cz, který tak pravděpodobně dává najevo, že ač o podobných zprávách informuje, není to pro něj „téma číslo jedna“: *„A Česká televize o tom mlčí!“ Vzrušení z hoaxů hledejte jinde* (A 25. 4.); *Ježíš v Brně znásilnil muslimku a kardinál Duka se chce povozit na kolotoči* (A 25. 11.); či například *Představme si, že Zeman uslyší papeže a oznámí: Přijmeme 43 uprchlíků. Nemožné* (A 25. 12.).

Rozdílný je i způsob, jakým Aktuálně.cz pracuje s islámem jakožto pomyslným symbolem strachu. Zatímco iDnes.cz zde zastává roli občana, který se bojí, a současně tak tyto obavy prostřednictvím titulků šíří dál, Aktuálně.cz často na přítomnost obav ve společnosti upozorňuje a ukazuje, ale současně se snaží poukázat na to, že se nejedná o správnou cestu a že větším problémem než migrace či islám, je stav naší společnosti

---

⁷³ Ztučnění sledovaných výrazů užívám pouze z důvodu přehlednosti, v původní verzi titulků se nenachází.

a tendence, které se v těchto souvislostech projevují: *Část Čechů je nemocná, schvaluje vraždění, ukazuje teror na Novém Zélandu* (A 18. 3.); *Češi považují za největší hrozbu pro Evropu migraci a islám, Ruska se nebojí* (A 1. 4.); *Islám nerovná se terorismus. Mrzí mě, jak někteří křesťané šíří strach, říká teolog* (A 9. 5.); *Každá cihla Okamurova nového domu je ulepená ze strachu seniorů, říká Svobodová* (A 24. 1.).

Tím se současně dostávám i ke způsobu, jakým jsou konkrétně v titulcích zobrazovány osoby na pomyslných dvou stranách mince. Jak se v titulcích iDnes.cz a Aktuálně.cz reprezentuje muslimská menšina a jak ti ostatní?

Jednou z nejvýraznějších osob, o níž se ve sledovaném období informovalo na obou sledovaných serverech, je dozajista vrchní představitel pražských muslimů. O něm se jednak hovoří jako o *imámovi*, tedy muslimském duchovním či nejvyšší náboženské autoritě, možná ještě častěji se však setkáme s daleko jednodušším označením *šéf – šéf muslimské obce, šéf muslimů v Praze, šéf pražských muslimů, případně expředseda muslimské obce*. Výběr tohoto označení plyne dozajista z jednoznačnosti a jednoduchosti – čtenář si na rozdíl od označení *imám* pod pojmem *šéf* okamžitě vybaví osobu ve vedoucí pozici. V tom je současně výběr označení *šéf* netypický – hovoříme-li o *imámovi*, je jasné, že se jedná o náboženskou osobnost, ale substantivum *šéf* je spjato s pracovním, případně politickým prostředím, nikoli s prostředím duchovním či náboženským. V neposlední řadě se tak jedná o označení, které v daném kontextu působí až hovorově, kvůli čemuž může docházet ke zlehčení této funkce.

Jistá bagatelizace, určitá snaha o zlehčení situace, je vidět i na označování dalších osob, například hovorové expresivní označení *Fanda SPD [...]* (iD 11. 2.) či *Slovák z Prahy je exot [...]* (iD 20. 5.). Střet strachu a znevažování velmi často souvisí s užíváním expresivního označování, známé je užívání pejorativního slova *vítač*, např. *Vítači EU jsou jako vítači třetí říše, řekl Tlustý* (A 20. 3.), ale nevyhneme se ani dalším, např. *Půjdu po nich jako po krysách [...]* (iD 8. 1.) či *Jste hnůj, stydím se za vás, řekl sociální demokrat Dolínek* (iD 1. 2.).

Další výrazný příklad reprezentace osob v titulcích je spjat s kauzou studentky, jež na své střední škole chtěla nosit hidžáb. Ta je v titulcích jednak označována relativně bezpříznakově za „tu dívku s hidžábem,“ např. *Soud se zastal dívky, která chtěla nosit ve škole hidžáb. Nikoho tím neohrožuje, říká* (A 6. 12.); v dalších příkladech pak dochází k identifikaci s etnikem, například: *Zákaz hidžábu v české škole není legitimní. Soud se zastal Somálky* (iD 6. 12.). Způsob takového označování sice vychází ze stereotypu,

souvisí tady ale s naší potřebou kategorizace osob a nejedná se o formu, která by byla očividně předpojatá. V neposlední řadě však často dochází k úplné absenci osoby, na jejímž místě už figuruje jen „hidžáb,“ viz *Od Nečesaného po kauzu hidžábu ve škole. Význačná rozhodnutí roku 2019*, spolu s podtitulkem *Hidžáb ve škole u Nejvyššího soudu* (iD 30. 12.), kde je tento jev o to výraznější, že vedle nějakého hidžábu figuruje konkrétní jméno, konkrétní osoba pana Nečesaného.

Zde už se tudíž nesetkáváme pouze s typem zobecnění, ale odlišností, která je zvýrazněna jistým symbolem. Konkrétní osoba je nahrazena zástupným znakem. Můžeme na tomto místě hovořit o rasismu, nebo se jedná o naši lhostejnost? Ale i kdyby se jednalo o „pouhou“ lhostejnost, není to o to horší? Právě pocity strachu a lhostejnosti jsou z velké části propojeny – abychom se ze strachu nezbláznili, začneme být lhostejní, je to snesitelné a pohodlné. Na druhou stranu lhostejnost nemusíme vnímat pouze negativně, problém však nastává, nezajímáme-li se o lidi kolem nás, vyhledáváme-li výmluvy, abychom tyto problémy neviděli. Vypůjčím si na tomto místě citát ze spisů Václava Havla: „Kdesi mezi obranou před světem, řízenou strachem a útočným dobýváním světa, vedeným touhou po osobním prospěchu, rozkládá se oblast, kterou by nebylo správné přehlížet, protože i ona významnou měrou spolutvoří morální klima dnešní ‚jednotné společnosti‘. Touto oblastí je lhostejnost a vše co s ní souvisí. [...] Tato lhostejnost je ovšem – paradoxně – velmi aktivním společenským činitelem.“⁷⁴

Vzhledem k okolnostem, které jsem popsala, tedy že titulky nás musí zejména zaujmout, se v nich s častými a na první pohled zřejmými příklady lhostejnosti příliš nesetkáme. Typická je spíš forma senzace spojená s výraznou expresivitou. Jak jsou však osoby reprezentovány v textu? Dochází zde k těmto dvěma tendencím – strachu a lhostejnosti, nebo budou texty směřovat k něčemu jinému?

Mnoho povyku bez kontextu

Titulky portálu Extra.cz a Parlamentní listy

Jestliže v případě seriózní žurnalistiky jsem hovořila o prolínání lhostejnosti a strachu, v následující části mě bude zajímat, s jakými motivy pracuje žurnalistika bulvární.

---

⁷⁴ HAVEL, Václav. Dopis Gustavu Husákovi.

Havel sice hovoří o vlastnostech tzv. post-totalitní společnosti, tyto tendence však ve společnosti zůstávají velmi dlouho, dostávají se do chování nastupujících generací a v současné době jsou někdy označovány za příčiny vzrůstajícího populismu ve světě.

Konkrétněji se zaměřím na titulky dvou sledovaných portálů, a to bulvárního deníku Extra.cz a dezinformačního webu Parlamentní listy.

U obou sledovaných deníků se pouze okrajově setkáme s motivy shodnými s žurnalistikou seriózní. Jedním z nejvýraznějších motivů, jenž se v obou denících projevuje, je kategorické spojení muslimské menšiny s nějakým problémem a nebezpečím. Typické je zobrazení jinakosti, cizosti, která je spjatá s odlišnou kulturou. V následujících příkladech už se nepracuje s naší lhostejností, ba naopak zde vyčnívá práce se strachem, s obavami o naši bezpečnost a jakousi kontinuitu naší kultury (v mnoha příkladech dochází k obhajování kultury české i evropské).

Na rozdíl od seriózní žurnalistiky se zde též nesetkáme s jednou konkrétní osobností, která by danou etnickou menšinu reprezentovala. Rozebírána je menšina jako celek a stavěna je v řadě příkladů do opozice k menšině jiné. S čím se naopak pracuje téměř shodně, je potřeba institucionalizace, v titulcích dochází k častému užívání názorů a tvrzení odborníků a expertů, kteří stejně jako v případě žurnalistiky seriózní dodávají nádech důvěryhodnosti a pravdivosti uváděných výroků.

Relativně rozdílně se ovšem jeví míra expresivity a snaha o vyhocení celé situace. V případě obou sledovaných deníků, tedy bulvárního deníku Extra.cz, stejně jako dezinformačního webu Parlamentní listy, je na první pohled zřejmá vysoká míra expresivity. Zdá se, že právě senzačnost, expresivita a pro ně zásadní moment překvapení bude hrát prim v případě titulků, stejně tak ve výstavbě celého textu.

Expresivita se zde pojí hned s několika faktory a objevuje se tady zpravidla několikrát – jeden z nejvýraznějších prvků tvoří ve sledovaných titulcích výběr pojmenování osob. Samotný výběr výrazů v případě deníku Extra.cz často spadá na pomezí hovorové a obecné češtiny, např.⁷⁵ *Po Češích schvalujících teror v mešitě jdou TIHLE MACHŘI!* (Ex 19. 3.); *Holka z pošty fandí vrahovi!* (Ex 17. 3.); *Takhle se k tomu staví jejich chlebovárci* (Ex 22. 3.); *Chválili jste zabijáka muslimů?* (Ex 20. 3.); kromě zmíněných příkladů ovšem bulvární deník nezapomíná ani na spojení titulku se slavnými a mediálně známými osobnostmi. Právě s nimi se opět pojí snaha o upoutání čtenářovy pozornosti – čtenář je překvapen, že „i oni“ jsou určitým způsobem spjati s konkrétní etnickou menšinou, přičemž zde platí, že zmiňovaná osobnost by se, pokud možno, měla nacházet na pomyslných okrajích osy oblíbenosti, tzn. musí být buď velmi oblíbena, nebo

---

⁷⁵ Ztučnění sledovaných výrazů v této kapitole užívám pouze z důvodu přehlednosti, v původní verzi titulků se nenachází.

velmi neoblíbená cílovou skupinou čtenářů: *Karla Gotta utloukli migranti, žertoval lidovec Bělobrádek* (Ex 2. 10.), nebo *Nora Fridrichová to schytala za betlém bez uprchlíků* (Ex 27. 12.); nebo se musí jednat o slavnou historickou osobnost, která zdánlivě s daným tématem nesouvisí, o to více však upoutá pozornost, např. *Zabijáka fascinoval Zikmund Lucemburský!* (Ex 15. 3.). A právě v posledním příkladu je současně ilustrován způsob, jakým pisatelé dokážou českému čtenáři aktualizovat, pro něj zdánlivě nezajímavé, zahraniční zprávy.

Výběr pojmenování osob je s etnicitou velmi silně spjat i v případě Parlamentních listů. Jestliže u bulvárního deníku Extra.cz hovořím o expresivitě, v případě Parlamentních listů je expresivita vyhrocena až do extrému, typické je napadání jedné, ale i druhé strany a užívání vulgarismů, současně se můžeme často setkat i s příklady, kdy negativní příznaky nesou v daných kontextech i relativně bezpříznaková označení etnické menšiny, která bychom v jiném kontextu problematicky vůbec nehodnotili, např.⁷⁶ *Demokracie se mění v diktaturu. Hovoří umírněný muslim, který sem utekl a teď tu pozoruje to samé, jako doma* (PL 4. 4.); *Kauza hidžáb: Omyl soudu? Petr Pelikán má pochyby. Podivné detaily o somálské studentce. To nesedí* (PL 11. 12.); *Miroslav Kulhavý: Je muslimka Eman Ghalebová tak naivní a nebo vědomě nevědomá?* (PL 13. 2.); *Problém je jinde. V muslimech! Petr Robejšek upozorňuje na to, co se francouzští politici obávají říct nahlas* (PL 23. 2.).

Řada titulků je typově velmi podobná bulvárnímu deníku Extra.cz, rozdíl mezi výběrem sledovaných osob v titulcích plyne zejména ze záběru obou sledovaných deníků – oproti deníku Extra.cz se Parlamentní listy příliš nezajímají o celebrity či umělce, ale útočí či naopak hájí aktuální politickou scénu.

Specifické oproti všem již zmíněným online médiím je v Parlamentních listech zejména výběr velmi expresivních hovorových novotvarů, které reagují právě na politiku, a to v následujících příkladech zejména ve spojení s etnicitou, např. *smradlavý havloid, strana zápecníků, hidžábnice, sluničkáři*, ale i příznakových substantiv z hovorového jazyka jako *trouba, dobráci, džihádisti, uctívači* apod. Mimo výrazů pohybujících se na hraně obecné češtiny se právě v případě Parlamentních listů setkáme často i s vulgarismy, které jednak silně podtrhují expresivitu celého titulku a současně mají za úkol napadnout jednu z pomyslných skupin. V tomto ohledu se současně nedá stoprocentně potvrdit jeden

---

⁷⁶ Ztučnění sledovaných výrazů v této kapitole užívám pouze z důvodu přehlednosti, v původní verzi titulků se nenachází.

konzistentní názor Parlamentních listů, jenž by se zrcadlil ve všech člancích. Naopak je z řady titulků cítit snaha o vyvolání senzace za každých okolností, téměř bez ohledu na téma či motiv celého článku.

S tím souvisí obecná tendence zrcadlící se zejména v titulcích Parlamentních listů, ač se s podobným úsilím setkáme i v případě bulvárního Extra.cz. Oním nejzásadnějším důvodem, proč se v těchto titulcích tolik pracuje s jistým typem spontánních projevů emocí, je persvaze – čtenář takového titulku může (a měl by) nabýt dojmu, že médium promlouvající k němu tímto způsobem, je daleko svobodnější, jelikož si na rozdíl od ostatních sdělovacích prostředků může dovolit dokonce i naprosto vulgární způsob komunikace. Čtenáři je předkládán dojem jedinečnosti a důvěryhodnosti daného média a autoři často pracují s ideou „tohle se nikde jinde nedozvíte“: „*Prasata!*“ *Šok, muslimky si máčely nohy ve Vřídle, lid je rudý vzteky* (PL 19. 7.); *Lídr SPD Ivan David: Islám systematicky vyvraždí odpůrce, EU možná zahubí Evropu. Feri je arogantní, Pavel Fischer se zachoval jako prase. A Kalousek...* (PL 12. 5.). Zmíněný problém potvrzují kromě vulgarismů i citoslovce jako *Fuj!* „*Drahošův blábol*“ [...] (PL 24. 4.) nebo *Hanba! Islamizace!* [...] (PL 6. 12.) u nichž pro dokreslení významnosti a důležitosti hraje důležitou roli i četné užívání vykřičníků.

Senzační obraz u obou sledovaných deníků následně dokresluje obrazná pojmenování, která mají opět schopnost ovlivnit čtenářovo vnímání, navnadit a přimět k otevření článku i čtenáře, který by jinak zůstal jen u přečtení titulku. Viz titulky deníku Extra.cz: *Hlava PRAŽSKÝCH MUSLIMŮ vyzvala: DO ZBRANĚ! Ústředí od něj dává ruce pryč* (Ex 19. 3.); *PEKLO JMÉNEM KOT LAKHPAT* [...] (Ex 27. 3.).

Parlamentní listy s metaforou a obraznými pojmenováními pracují jinak. Shodná je snaha přimět čtenáře, aby si přečetl celý článek, té je ovšem nejčastěji dosahováno výpustkou, jednoslovnými výroky a nedokončenou výpovědí. Čtenář se tak z titulku často nedozví nic konkrétního, velmi často se v titulcích pracuje hned s několika na sobě nezávislými motivy, které jsou pouze naznačeny a společně netvoří žádný kompaktní celek, ba naopak v mnoha příkladech působí velmi chaoticky a nesmyslně. Jedná se o extrémní případ zkratkovitosti, s níž opět pracují téměř všechna uvedená média, právě Parlamentní listy ji však dotahují až za pomyslný vrchol. Tento způsob komunikace opět může přispívat k vyšší míře persvaze, jelikož na čtenáře může působit jako „horká novinka,“ respektive několik zásadních informací, které se čtenář dozví opět jen z tohoto média: *Expert: Neřeknou, že vraždili muslimové! Bránili byste se. Feri měl říct: „Chlapi,*

co blbnete?“ Nekvičte kvůli Emmě Smetaně (PL 24. 4.); Hanba! Islamizace! Okamura a další v ráži kvůli kauze „hidžáb“. Ale zato Moláček... (PL 6. 12.).

I v případě Parlamentních listů ovšem nalezneme řadu titulků, v nichž se pracuje s obrazným pojmenováním a obecně můžeme říct, že naprostá většina metaforicky laděných tvrzení opět reaguje zejména na zesílení negativního pohledu na etnické menšiny, který se pojí s politikou např. *Lidovec označil Okamuru za „ekonomického migranta z Tokia“, který se opičí. Proč? (PL 14. 8.); Migrant ohrabával, žena mu zlomila nos. Zdechovský ji chválil a našli se dobráci, kteří... Europoslanec vám poví sám (PL 15. 1.); „Smradlavý havloid“ Rejžek napadl herce kvůli kebabu. A šlo i o Zemana (PL 22. 10.).*

Kromě pojmenování osob v titulcích Extra.cz najdeme i další prvky posilující expresivitu. Výrazně expresivní funkci zde plní děj či jeho absence, tedy dynamický či statický prvek titulků. Pro něj je podobně jako u osob zásadní moment překvapení, zvrat, děj je z těchto důvodů čtenáři podáván jako nečekaný a v mnoha případech i absurdní, např. *Dobře, že zdechli! Je to hrdina: Takto se Češi radují z útoku na muslimy, hrozí jim kriminál (Ex 15. 3.); Čech dostal 2 roky za to, že se mu do kamionu vloupali migranti (Ex 31. 1.); nevědomky pašoval migranty: Čech si v Británii odsedí 10 let (Ex 13. 12.); Nelegálních migrantů v Česku přibývá – Jejich počet vás zaskočí (Ex 6. 11.).*

Neposledním prvkem dotvářejícím expresivní tón všech uvedených titulků je užívání expresivních přívlastků typu *Češi JÁSAJÍCÍ NAD TERORISMEM (Ex 22. 3.); zabíjejí nesnesitelné podmínky (Ex 28. 3.); 142 dnů krutého pekla (Ex 12. 4.); heroinová Tereza (např. Ex 22. 4.); NASADILI TY NEJLEPŠÍ (Ex 18. 3.), česká stopa ve zmasakrovaných mešitách (Ex 15. 3.); Uprchlíci do každé země (Ex 27. 11.); nevědomky pašoval migranty (Ex 13.12.); takto vypadají obyčejní Češi [...] (Ex 17. 3.).*

Mimo zásadní expresivitu se současně ve výše uvedených příkladech deníku Extra.cz projevuje i kategorické rozdělování osob na dvě skupiny. Do opozice se zde dostává skupina „my,“ která jako by za nic z uvedených problémů nemohla a stává se spíše obětí, a proti ní se pak staví pomyslná skupina „oni,“ která páchá zlo právě na nás. V těchto příkladech se pak projevuje jednak skupina „my Evropané“ proti uprchlíkům, muslimům a migrantům, současně se ale pracuje i se skupinou „my Češi,“ která vystupuje proti zbytku Evropy.

Bulvární deník Extra.cz nezapomíná ani na další typické téma, kterým je sex a sexualita. Ta je častým bulvárním tématem obecně, v následujících příkladech se ovšem opět pojí s etnicitou, jejímž prostřednictvím se ukazuje jako jiná či šokující: *Znásilnění*

divky (16) na poli u obce Lukavec: Policisté VŮBEC NEVĚDÍ, koho dopadli (Ex 19. 6.); SEX SE ŽENAMI nebo ZNÁSILNĚNÍ: Tereza před tím v pekelné věznici neuteče! (Ex 29. 3.); Češky našly nové role na trhu práce: Vydávají se za muslimky a točí péčko (Ex 2. 3.). S podobnou tematikou se opět setkáme i v případě Parlamentních listů, v jejichž případě je s ní zacházeno poněkud rozdílně. Shodným motivem je vyvolání překvapení, šoku prostřednictvím radikálních a senzačních titulků, které jsou čtenáři podávány jako pravdivé. Pravdivost těchto tvrzení je čtenáři zaručena upozorněním na natolik rozdílnou kulturu, v níž je možné téměř vše: *Kamenování? Penis musí vstoupit do vaginy ze dvou třetin. A musí to vidět čtyři lidé, odhalili PL muslimové z Moravy (PL 3. 4.); Obřezaná Británie. Vyřezávání ženských pohlavních orgánů se stalo národním problémem. Doktor Rogozov o surovém mučení dětí (PL 4. 10.).*

Kromě toho se zde projevuje snaha ukázat na všechny menšiny – ať už jsou spjaty s etnicitou, religiozitou či sexualitou. Jejich účelem je opět jen vytvoření další jiné či odlišné skupiny osob, která je nějakým způsobem nenormální, respektive nezapadá do čtenářovy představy „průměru“. Všechny takto vytvořené „jiné“ skupiny jsou pak v titulcích uměle štvány proti sobě, aby autor dosáhl ještě vyšší míry expresivity: *„Šaría je moudrá. V Česku je populismus, v Anglii jsem jako doma.“ Xaver Veselý jen koukal na muslima Abbase. Šlo i o homosexualitu (PL 28. 5.); Okamura (SPD): Největší hrozbu pro homosexuály představuje islám (PL 15. 12.).*

Porovnáme-li výše rozebírané deníky, tzn. bulvární deník Exra.cz a dezinformační web Parlamentní listy, nalezneme zde celou řadu shodných motivů. Ve všech výše zmíněných případech je společným jmenovatelem, kterým se pisatelé snaží upoutat naši pozornost, právě etnicita a s ní spjatá jinakost a cizost. Poukazuje se tak zejména na rozdílnost, která je jakýmsi stavebním materiálem všech páchaných činů.

Oproti seriózní žurnalistice je v té bulvární patrný ještě jeden výrazný rozdíl. Dochází k velmi častému příkladu generalizace problému z jedince na celou skupinu, respektive se v případě sledovaných serverů téměř nesetkáme s konkrétními jedinci (ať už by byli zobrazováni v pozitivním či negativním světle), ale pouze s celou skupinou, která je pak označována za viníka či oběť představované situace. Dochází tak ke zdánlivě jednoduchému rozdělování světa na dvě poloviny.

Pro deníky tohoto typu je kromě expresivity společným znakem i zkratkovitost, která souvisí i s výše zmíněným černobílým viděním světa. Jednoduché a zkratkovité titulky současně přilákají konkrétní skupinu čtenářstva, která očekává a dožaduje se takto jednoduchých řešení. Právě to však plodí dvojí problém. Ona zkratkovitost ve většině

případů neplní funkci zjednodušení a snazší orientace ve světě, ale naopak je zdrojem nesrozumitelnosti a inkoherentnosti, které znovu a znovu podporují tendence k vytváření paniky a strachu. Dostáváme se tudíž do uzavřeného kruhu – čtenáři vyhledávající jednoduchá řešení se dostanou pouze k informacím, které více než vysvětlení produkují nálepky a ne tak docela pravdivé soudy.

7.3 Jak je to tu s textem?

Ač je titulek tou nejviditelnější částí celého článku, tím zásadním a komplexním souborem se pochopitelně stává samotný text, se kterým média pracují. Teprve v rámci něj se nám dostává uceleného obrazu osob, s nimiž se (ne)mluví a o nichž se (ne)píše.

V jednotlivých textech dochází k prolínání několika různých typů informací. Kromě informací podaných tvůrcem článku nesmí v žádném článku chybět citace zmiňovaných osob, dalším typem informací jsou potom rozhovory, jež na jedné straně dávají větší volnost respondentům, na straně druhé má širší pole působnosti i novinář, který vybírá určité otázky. I přes relativní volnost tazatele i respondenta zde dochází ke konkrétnímu výběru, a zejména formulaci otázek. Naprosto rozdílně pak s informacemi mohou pracovat názorové rubriky, ať se jedná o komentáře, glosy či názory. Škála objektivit by se v nich měla značně lišit – od článků naprosto objektivních až po ty výrazně subjektivní. Jak jsem ovšem psala dříve, je důležité si uvědomit, že dosažení naprosté objektivit je téměř nemožné. Vždy zde výrazně vystupuje práce autora textu i zaměření celého média, vůbec samotná osobnost autora je pak poměrně problematickou proměnnou. Problematickou zejména z naprosto přirozeného důvodu, na který se v našich zpravodajských kruzích někdy zapomíná, totiž, že i novinář má své (nejen) politické preference a názory a ty se zcela přirozeně promítají do jeho práce.

Společného jmenovatele pro naprostou většinu sledovaných článků jsem v této práci již nastínila – islám a muslimové zde velmi často nevystupují v konkrétních rolích, ale zastupují celou komunitu a představují jakýsi symbol. Je to symbol odlišnosti, cizosti, opozice, je to protiklad k evropskému způsobu života a jakožto symbol se nevyužívá pouze hovoří-li se o problematice spjaté s islámem či muslimy, nýbrž všude tam, kde autor potřebuje čtenáře dovést k hmatatelné představě jinakosti, kde se od nejasné metafory dostaneme k „reálnému obrazu“.

Z toho důvodu se užívá jako příklad odlišnosti v pozitivně i negativně laděných zprávách, například: *[...] v Belgii chodily do školy, v níž se potkávaly s dětmi spousty náboženství včetně islámu. Přijde jim tedy naprosto přirozené, že jsou lidé různí.*“ (iD 13. 10.); *S každodenním životem souvisí ještě jedna věc, na kterou jsou někteří Češi citliví – náboženství. [...] Srbové jsou z větší části pravoslavní. Takže nevyznávají v Česku obávaný islám. Zároveň se neprojeví agresivně.* (iD 23. 10.).

Tento symbol často nechodí sám, ale stává se členem specifické skupiny, jež zpravidla vytváří obraz odporu jakýchkoli novot, a stává se tak jakýmsi opozičním symbolem, který značí, jak důležité je pro nás zachování starých pořádků: „*Pokud slyším termíny jako multi kulti, inkluze, masová migrace, genderová vyváženost, manželství homosexuálů, umírněný muslim, Soros, Junker, Greta nebo dotace, nejsou to pocity pochopení a radosti, ale spíše pocity smutku a rozzlobení,*“ prohlásil za bouřlivého potlesku přítomných. (A 28. 9.); *Lidé se nejčastěji bojí migrace, vlastního zdraví a zhoršování životního prostředí.* (A 23. 12.).

Z čeho mají lidé obavy (časové srovnání, v procentech):

	2016	2018	2019
migrace, uprchlíci	31	21	21
vlastní nemoc	20	28	19
zhoršování životního prostředí	2	11	19

Obr. 1: A 23. 12.

Právě spojení islámu s kritikou Evropské unie pak dává prostor pro nastolení otázky hledající podobu národní identity, kultury či tradic. Zde se ovšem dostávám na velmi tenký led, když bych chtěla položit otázku, jaké odpovědi nám nabízejí média, jak odpovídají na otázky, co to je naše národní kultura, v čem spočívá naše národní identita? Kde je hranice mezi češtvím a evropanstvím, co jsou české tradice? Většina osob, která se k muslimům a islámu vyjadřuje negativně, současně připomíná, že právě češtví a patriotismus či vlastenectví je to, co bychom si měli bránit, a naopak islám je jakási zhoubná ideologie, která nám tyto hodnoty ničí. Tendence k podobným výrokům dozajista plynou z naší potřeby vytvořit a udržet si svou národní identitu, což současně znamená i vymanit se od ostatních, jak jsem již shrnula dříve. Jakýkoli projev odlišnosti se v tomto kontextu může stát hrozbou a stává se negativním a nebezpečným prostorem, který by nás mohl omezit či zničit.

Muž usiloval o to, aby společnost připsala jeho činy migrantům vyznávajícím islám. Podle něj by totiž přijímání těchto osob vedlo ke ztrátě tradiční české kultury. (A 14. 1.); *Opravdu chcete takovou budoucnost pro své děti a vnoučata? Nechat děti zotročit islámem – s tím my bojujeme,*“ komentuje ve videu Rath. (iD 16. 5.); *Advokátka Samková, která dříve působila v Bloku proti islámu, vyjádřila ve čtvrtek zklamání nad hnutím SPD Tomia Okamury, které podle ní bylo „poslední nadějí“ pro ty, kteří se obávají pronikání islámu jakožto nepřátelské ideologie do České republiky* (iD 14. 2.).

Jen stěží se však z textů dozvíme, co si pod pojmy „česká kultura“ či „budoucnost pro naše děti“ autoři výroků konkrétně představují. Výjimkou se v tomto tématu stává senior, který ze strachu z muslimských migrantů spáchal teroristický čin. Právě jeho bychom též mohli považovat za pomyslnou oběť (dez)informačních kanálů a současně je to právě on, kdo nám může napovědět, jakou realitu si příjemce vykládá skrze nejasné a obecné pojmy: „*Měl jsem strach o české plémě... Měl jsem jenom strašnej živočišnej strach o milované české plémě, české lidičky a české písničky,*“ řekl důchodce. (A 19. 7.).

I na výše zmíněném příkladu je patrné, že přirozená obrana a negativní pocity z čehokoli cizího se mohou velmi snadno zvrhnout v netoleranci, nesnášenlivost a nenávisť. Tyto tendence se jeví o to problematičtější, jelikož se schovávají za „osobní názor“ a svobodu slova. Nepomáhá tomu ani fakt, že celá řada zpráv informujících o muslimech či islámu se současně zabývá terorismem. Podobně jako v titulcích, i v textech dochází často k vyvolání strachu, který pak bývá doplněn o bezprostřední názor čtenáře. Samotné zařazení takové diskuze či hlasování přirozeně pouze posiluje okamžitou emotivní reakci a opět ovlivňuje další čtenáře.

Svědky snadného pádu do propasti nenávisťi se můžeme stát zejména v případě Parlamentních listů. Právě zde se v mnoha případech setkáme s velmi jednoduchým označením islámu a muslimů za strůjce všeho zla, jako např.: *Je podle vás islamizace opravdu takovou hrozbou? Opravdu hrozí zánik Evropy? [...] Určitě ano. Boj proti přerozdělování imigrantů je pro přežití českého národa zásadní, proto bude důležité bránit přílivu nelegálních migrantů do Evropy.* (PL 18. 5.), a čtenářovi, na něhož Parlamentní listy cílí, je dána přesně ta odpověď, po které touží: podívejte se na snadný, černobílý svět, kde dobří a zlí hrají v jasně rozlišených dresech a kde vyhrát vždy můžeme jen obranou „vlastní země“ a „české státnosti“. Řečeno slovy Kláry Samkové: *Jsmo Češi, chceme jimi zůstat a vlastní národní identitu přejeme i všem ostatním evropským národům* (PL 18. 3.). Co pro ni znamená být Češkou či mít vlastní národní identitu už se bohužel, podobně jako v dalších médiích, nedozvíme, víme však, že *islámu bylo dost. Je to ideologie, která pod záminkou náboženství porušuje základní pilíře [...]*, a to pro podstatu vykreslení vyhroceného polarizovaného světa naprosto dostačuje.

Co je ovšem ještě zásadnější, je způsob, jakým se o celé skupině sledovaných osob hovoří, co se o těchto lidech dozvíme, jakým způsobem se se zmiňovanou skupinou pracuje, ale také jakou mají jednotlivci možnost se k celé situaci vyjádřit.

Anonymní masa

Server Aktuálně.cz se obecně k tématům spojeným s muslimy, islámem či uprchlíky příliš nevyjadřuje. Největší prostor je těmto tématům dán v názorové sekci, kde se současně setkáme více s kritikou „vlastních řad“ než s kritikou muslimů či islámu. Právě zařazení těchto témat jen potvrzuje mou domněnku, ke které jsem došla při analýze titulků. Celou situaci spjatou s muslimy či uprchlíky nepovažuje za své nosné téma a vyjadřuje se k němu jinak, než je tomu zvykem u dalších typů masových médií. Daleko větší prostor je dán ironii, a zejména ve zmiňované názorové sekci se tak setkáme se dvěma tendencemi. Jednak se zde setkáme s názory, jež celou situaci komentují s nadhledem, vtípem a lehkostí, jednak jsou tu pak komentáře, které se snaží jít pod povrch celému problému.

Zlí muslimové? Zlí my... (A 22. 10.)

Už nejde o Ježíše Krista, jeho cestu, učení, ukřižování, nýbrž o cosi jako „opak islámu“. Z křesťanství se stal tomahavk zaseknutý do lebky muslima, který byl pasován na světového teroristu. (A 23. 12.)

Aktuálně.cz se často snaží o vysvětlení celospolečenské situace a celý problém ve vnímání muslimů či islámu je zde často spojován s vlnou vzrůstajícího populismu. Řada komentářů si klade velmi obecné, často až filosofické otázky, které souvisí s již zmiňovanými tradicemi či křesťanskými hodnotami. Často se zde upozorňuje i na fakt, že „uprchlická krize“ se v našem prostředí nekoná a ani nekonala.

Tento postoj má v české společnosti jisté opodstatnění, je důležitý z hlediska vyvážení bulvárního a senzačního obrazu celé muslimské komunity, který je jinak velmi negativní. Ani tento přístup ovšem není bezproblémový, ba co víc, co si z takového pohledu odnese čtenář?

Jak jsem nastínila již dříve, pro českého občana, který má jen poskrovnu možností se s muslimskou komunitou setkat osobně a přirozeně si na ni vytvořit názor, je úloha médií a zprostředkování takového obrazu naprosto zásadní. Česká média jsou pro řadu lidí jedinou možností a jediným prostorem, jak a kde se s danou skupinou setkat. Opět je důležité připomenout, že svět okolo sebe vnímáme na základě významů, které mu připisujeme, naopak objektivní fakta a charakteristiky nás příliš nezajímají.

U serveru Aktuálně.cz, který v této práci zastupuje seriózní oblast žurnalistiky, se ovšem nesetkáme s jednotlivými muslimy, uprchlíky či migranty, ať už je nazveme jakkoli, nýbrž s beztvarou anonymní masou téměř bez názorů či citací. Nedozvíme se

příliš o názorech jedné či druhé strany. Nedozvíme se, že pan X tu žije se svou manželkou a dvěma dětmi, že paní Y do Česka odešla ze strachu o svou rodinu. Důvody jsou na jedné straně zcela pochopitelné – velmi obecná rovina dává prostor spíše teoretickým příkladům, které umožňují zdánlivý pohled „pod povrch,“ je zdánlivě velmi objektivní, nezaujatý, nenahrává ukvapeným závěrům a vášnivým soudům ani nedává bezprostředně zapravdu jedné či druhé straně. Anonymní masa bez jakéhokoli příběhu nám ale na druhé straně nedá příležitost vytvořit si konkrétní názor, poznat ji a pochopit její chování. Namísto lidských bytostí se setkáváme s pouhopouhými znaky, které nás o to víc vedou k představě určité typičnosti a normálnosti. Dochází tak k vytvoření skupiny vyznačující se odlišností, skupiny, která nezapadá do čtenářovy představy průměrnosti a normálnosti, ale je nějakým způsobem jiná. Je důležité si uvědomit, že i tato anonymní uniformita s sebou nese celou řadu příznaků, jelikož, jak připomíná třeba autor čtrnáctideníku A2, bývá „prvním krokem k perzekuci jakékoliv skupiny právě její dehumanizace.“⁷⁷

S podobnou tendencí k anonymizaci a dehumanizaci se setkáme i na opačné straně žurnalistického spektra, a to u Parlamentních listů, kdy na první pohled nesrovnatelné a protichůdné pohledy na danou problematiku se v jistém smyslu přeci jen mohou potkat.

„Zdá se, že kauza ‚šátek‘ začíná žít svým vlastním životem bez ohledu na fakta ... (PL 9. 12.); Lukáš Lhoťan: Velký seriál o islamizaci (PL 23. 11.). Jedná se opět o určitou formu symboličnosti a nekonkrétnosti, která v případě dezinformačních webů nahrává oné schopnosti „schovat všechno pod pokličku islámu.“ V případě Parlamentních listů se dozajista jedná o vcelku promyšlenou strategii, která opět zapadá do – v tomto případě nemožnosti – pochopit na základě neživotných znaků lidské pochody a pohnutky.

Já nic, já... novinář

Kde začíná a končí práce novináře

Zatímco novináře seriózní novinařiny vede ke způsobu práce, který jsem shrnula v předchozí části, snaha o nestrannost, objektivitu a vyváženost, bulvární novináři podobným procesem dokážou docílit snadného soudu bez možnosti jakékoli obhajoby či rozporujícího pohledu. S těmito tendencemi souvisí i další otázky, a to zejména otázka hranice novinářské práce. Jakou úlohu zde zaujímají autoři textů, jak moc a jestli vůbec by měli být novináři kritičtí.

---

⁷⁷ HRDINA, Matouš. Česká média se opila migrací: Jak naši novináři referují o tématu uprchlictví.

Server Aktuálně.cz si odpověď na tuto otázku relativně ulehčil, když dal prostor pro daná témata názorové sekci. Pravidla a nutnost nestrannosti jsou v této oblasti daleko uvolněnější a novináři či komentátoři v ní mohou být mnohem svobodnější. Uplatnění svého názoru zde nemusí nutně plnit úlohu „strůjce pravdy,“ ale naopak dává čtenáři prostor pro vyjádření souhlasu či naopak ujasnění protichůdného postoje. S podobnou konfrontační žurnalistikou se v případě serveru Aktuálně.cz setkáme i v některých rozhovorech. I zde má novinář daleko větší šanci uplatnit své postoje a konfrontovat respondenta: *A považujete za slepou uličku i multikulturalismus? [...] Co kdyby ale místní muslimové požádali o stavbu minaretu s tím, že by rádi praktikovali svou víru? [...] Jste proti tomu, aby lidským právem bylo právo na migraci? [...] Ale nemá člověk právo jít za lepším životem? (A 21. 3.).*

Kromě již zmíněné názorové sekce a rozhovorů se s podobnými tendencemi jinde příliš nesetkáme. Namísto kritického pohledu či komentáře dochází v naprosté většině zpráv k pouhému přepisu citací jedné či druhé strany bez hlubšího vysvětlení, bez jediné konfrontace.

Tato snaha o jakousi na první pohled nestrannou žurnalistiku se ještě více projevuje u serveru iDnes.cz. Ze zpráv je vytvářen dojem „oka kamery,“ nestranného, nezapojeného, pouze ukazujícího jednu i druhou stranu mince, jeden či dva protikladné názory osob, které novinář nijak nekonfrontuje, nedoptá se na další otázky ani nechce znát hlubší vysvětlení konkrétního názoru. Čtenář si přece může zcela svobodně vybrat, které straně věří více a která nám říká pravdu. Dochází tak prakticky k pouhému seřazení jednotlivých citací či přepsání agenturní tiskové zprávy.

Zatímco v případě seriózní žurnalistiky můžeme spatřit alespoň nějakou snahu a několik málo pokusů o kritickou novinářskou práci, v případě bulvárních portálů už bude naše snaha marná. Bulvární Extra.cz nejen, že často pouze přepisuje internetové diskuze, ale vyjma sestrojení senzačního titulku se žádné novinářské práce, komentáře, vysvětlení či popisu situace nedočkáme. Prostor je dán extremistickým a populistickým politikům, případně celebritám, což ostatně plyne z tematického zaměření celého webu. Pokud se již dočkáme novinářova komentáře, zpravidla se dozvíme jen o negativní linii dané informace – o problémech, terorismu nebo určitých zvláštích plynoucích z podstaty jinakosti a odlišnosti.

Nejvíce je ovšem daný problém patrný v případě Parlamentních listů, které pravděpodobně ve jménu hesla „nikdo nám nediktuje, o čem smíme psát“ zveřejní vše od relativně klasických zpráv, článků a rozhovorů, přes prohlášení a komentáře nejrůznějších

politiků pod sloganem „Jste politik? Zveřejněte bez redakčních úprav vše, co chcete.“, až po přeepsané facebookové či twitterové statusy a komentáře. Ve valné většině zpráv na portálu Parlamentní listy nenajdeme explicitní názory autorů článků a marně bychom hledali jakýkoli pokus o kritickou konfrontaci respondentů. Tento způsob novinářiny ještě více podtrhuje anonymita pisatelů plynoucí z podstaty fungování dezinformačních webů.

Současně mě však nastolená absence kritické práce vede k otázce, zda mlčet v tomto případě taky znamená automaticky souhlasit. Je jasné, že už samotným výběrem citací a volbou respondentů novináři jistým způsobem formují náš pohled na věc a přivádí nás ke konkrétním otázkám. Tato snaha o jakési pasivní zrcadlení okolního světa bez vnitřního zásahu mě ovšem více než k nestrannosti a nezájatosti vede k představě nezájmu, lhostejnosti či netečnosti. K jisté představě, že když nic nedělám, nic nemůžu zkazit a nevyslovím-li svůj názor, nejen, že se stávám automaticky objektivní, ale navíc mne nikdo nemůže napadnout pro mé vyjádření či hodnocení nastolené situace. Pohodlná a jednoduchá řešení proto rádi nenachází pouze čtenáři, ale i sami novináři. Je ovšem důležité si uvědomit, že právě zdání jednoduchosti plodí další nepochopení a nesrozumitelnost, že vytvořené koryto řeky bez hrází a stavidel pouze prohlubuje pocity strachu, marnosti a nevyhnutelnosti, současně nemožnosti s celou situací cokoli dělat. Opět se nám zde spojují tendence lhostejnosti, která jde ruku v ruce s obavami z cizího i budoucího.

Muslim, islamista, terorista...

Reprezentace muslimů jakožto anonymní masy je jedním z nejzákladnějších problémů, zejména pro svou zdánlivou nepředpojatost, objektivitu a pochopení multikulturalismu. Kromě ní se ovšem setkáme i s daleko méně symbolickými rovinami reprezentace, a to zejména s typy negativního zobrazování, tedy se způsoby, s nimiž se muslimská komunita setkává několik posledních desetiletí – spojení islámu s terorismem, bezpečnostní hrozbou a policejní činností.

Výjimkou se v tomto případě stává server Aktuálně.cz, kde se s tímto typem zpráv příliš neseťkáme, a pokud ano, jedná se často o vysvětlení hlubšího problému. To už se ovšem nedá říct o dalším sledovaném portálu – iDnes.cz. Sečteno podtrženo se na serveru iDnes.cz setkáme s islámem a muslimy v několika typech zpráv. Nejčastěji se jedná o sepjetí islámu s teroristickými činy, policejními či jinými problémy a spory v oblasti

politiky. Na první pohled by se mohlo zdát, že se od bezejmenné masy konečně přesouváme k reálným a hmatatelným lidským příběhům, od anonymity ke konkrétním lidem. Ani v případě iDnes.cz se ovšem vítězství nekoná. Podíváme-li se podrobněji na ony reálné příběhy a skutečné osobnosti, zjistíme, že se jedná o senzační a negativní obraz plný strachu a nálepkování.

Nejvýraznějšími osobnostmi „sledované strany“ se stává šéf pražských muslimů Leonid Kušnarenko, který je popisován jako předseda muslimské obce, šéf pražských muslimů, právník a muslim či kandidát na pražského imáma. Kromě něj je to pak „slovenský islamista“ Dominik Kobulnický, a tedy, slovy portálu iDnes, slovenský islámský konvertita a džihádista a v neposlední řadě potom imám Sámer Shehadeh či „český džihádista“ Jan Silovský.

Problémem není vymanění konkrétních osobností z bezejmenné řeky, ale fakt, že jistými etalony muslimské společnosti v naší zemi se v médiích stávají lidé jednoznačně spojeni s kontroverzemi a terorismem:

Šéf pražských muslimů Kušnarenko: kontroverzní právník s vazbami na Rusko (iD 24. 3.); Pětadvacetiletý islámský konvertita skladoval takřka pět kilo chemikálií a zábavní pyrotechniky (iD 14. 8.); Džihádista, kterého vypátrali na Facebooku (iD 1. 1.); Shehadeh se měl podle policejního spisu podílet na financování terorismu (iD 17. 10.); Shehadeh podle vyšetřovatelů teroristy i financoval, peníze měl získat ze sbírek organizovaných mezi českými a slovenskými muslimy. (iD 17. 10) ...

Upozorníme-li totiž v rámci no name skupiny na několik problematických individualit, stává se celá skupina problematickou a nezmění na tom ani několik málo nesouhlasných vyjádření, jelikož se jedná opět o bezejmennou či v lepším případě nevýraznou postavu. Negativní jevy spjaté s migrací a islámem jsou zde kvůli tomu velmi často pojímány jako holá skutečnost, proti níž se nijak nevystupuje a nikdo se vůči tomuto pohledu neohrazuje.

Právě způsob nálepkování výrazněji využívají bulvární servery, ať už sledovaný portál Extra.cz nebo Parlamentní listy. Oba servery jsou si v lecčems velmi podobné. Typicky se zde setkáme se dvěma způsoby reprezentace skupiny a jednotlivce. Na jedné straně se jedná o příklad generalizace, která úzce souvisí s dříve zmiňovanou anonymizací. Ač se jedná o zprávu o konkrétní skupině, typicky se jí nedá žádný prostor pro vyjádření, dozvíme se proto pouze o tom, že *Nelegálních migrantů v Čechách přibývá: Jejich počet vás zaskočí*, kterážto informace je doplněna hrozivě vypadajícími čísly, že *se tak jedná o 15procentní nárůst (Ex 7. 11.)* nebo, že *Čeští muslimové dávali*

peníze teroristům (Ex 31. 5.). Ale kromě toho se z bulvárních portálů dozvídáme například, že *mezi migranty jsou často kriminální živly a násilníci* (PL 18. 5.). Projevuje se nám tu až učebnicově snadné spojování muslimů-uprchlíků s terorismem, násilnictvím či kriminalitou. Chybí jediná zmínka o tom, z jakého důvodu tak činí, co je k danému jednání dovedlo nebo proč k nám přichází.

V daleko větší míře, než u seriózní novinářiny se zde ovšem setkáme se zprávami informujícími o konkrétních osobách, jednotlivcích. Specifickou roli v tomto bodě sestává bulvár Extra.cz, jenž spíš, než by vyzdvihl konkrétní osobu vyznávající islám – ať už v pozitivním či negativním světle, nechává vystoupit Čechy, kteří se nějakým způsobem s „anonymními muslimy“ setkávají.

Čech dostal dva roky za to, že se mu do kamionu vloupali migranti (Ex 31. 1.), *Myslel si, že veze matrace, nevědomky pašoval migranty* (Ex 13. 12.), *Ujížděl ze Slovenska do až Brna: Řidič BMW vezl v autě 8 migrantů* (Ex 13. 1.) nebo třeba *Česká pašeračka heroinu Tereza Hlůšková se nevzdává ani v base. Rychle si našla kamarádky a čte islámské knihy.* (Ex 31. 3.). Veškerá vina je v uvedených příkladech ovšem typicky svalována na muslimskou menšinu, naopak Češi jsou obhajováni, protože o svých činech dle svých slov nevěděli a nemůžou za ně. Pokud už se objeví příklady, v nichž je vina přiznána i „české straně,“ pak se typicky setkáme s formou příznačnou pro nepřilíš hodnotné zpravodajství. Často se jedná o formu, která ve mně vyvolává vzpomínku na řadu reportáží zpovídajících sousedy vrahů: „Takovej milej člověk to byl. A zdravil!“ Zde se setkáme s relativně podobnou formou: „i ten/tahle! Do nich byste to vůbec neřekli!“, např. *Takto vypadají obyčejní Češi, kteří schvalují terorismus: Holka z pošty fandí vrahovi! [...] Mnozí Češi o víkendu ukázali, že soucit jim je cizí [...] žijí mezi námi. Mladá blondýna Marie je jednou z nich!* (Ex 17. 3.).

Zde se pochopitelně jedná jen o další vyvolání senzace a skandálu. Snaha podnitit ve čtenářovi touhu po přečtení dané zprávy, nikoli o tom, informovat ho, co se děje a proč se tak děje. V případě dezinformačních webů se tyto tendence současně pojí s šířením informačních klamů, dezinformací a propagandy.

Na daném místě bych se ráda okrajově věnovala ještě dalšímu tématu, a to dalšímu způsobu pojmenování konkrétních osob. Narážím zejména na označení **migrant** a **uprchlík**, která se nám v daných zprávách neustále opakují a zaměňují. Tato označení totiž nejsou synonymy a rozdíl v nich neplyne pouze z pohledu jazykovědy či sémantiky, nýbrž i z pohledu práva. Zatímco uprchlík má svůj základ ve slově prchat/uprchnout

a bývá spojován s přívlastkem válečný, z pohledu OSN se jedná o osobu, která je pronásledována z rasových, náboženských či národnostních důvodů. Český národní korpus uvádí mezi podobně užívanými slovy běžence, utečence a dále příslušníky národů jako Afgánec, Albánec, Syřan či Kurd.

Označení migrant oproti tomu vychází ze slovesa migrovat, tedy stěhovat se z různých důvodů do jiné země. V Českém národním korpusu se migrant nejčastěji vyskytuje s kolokacemi legální, ekonomický či pobývající, což samo o sobě nahrává ustálenému způsobu užívání, které mezi příklady uvádí třeba Akademický slovník cizích slov: ilegální migranti, ekonomičtí migranti. Migranta OSN definuje jako osobu, která pobývá mimo zemi svého původu déle než jeden rok, ale nijak blíže nezohledňuje důvody pro odchod ze země původu.⁷⁸ A zde se dostávám k tomu, proč je zaměňování daných pojmů problematické. Užívám-li v článku označení uprchlík, automaticky dochází k sepletí s tíživou a život ohrožující životní situací, oproti tomu užívání označení migrant je vázáno spíše k důvodům nezávažným, respektive k představám, že každý migrant „hostitelskou zemi“ primárně využívá bez hlubších příčin.

O těchto dvou pojmenování – migrant i uprchlík – se zmiňuji záměrně i z toho důvodu, že v daných kontextech sledovaných médií se téměř automaticky pojí s muslimskou menšinou. Automaticky se hovoří o muslimské (i)migraci, muslimských migrantech, migrantech vyznávajících islám či ekonomických a nelegálních migrantech. Podíváme-li se na přesnější kolokace, v nichž se daná označení objevují, dojdeme opět k až extrémně negativnímu a zápornému obrazu, například *jít po migrantech*, *vyvolat odpor k migrantům*, *pašovat migranty*, *přerozdělovat migranty* apod.

Společné pro všechna čtyři média je současně automatické užívání substantiva migrant, ale s označením uprchlík, které by se i s ohledem na dříve uvedené v mnoha případech nabízelo spíše, se téměř nesetkáme. Najdeme-li příklad, v němž autoři užívají substantivum uprchlík, zpravidla ho v témže článku zaměňují s migrantem, jako by šlo o synonyma, o totožné výrazy. S častějším užíváním označení uprchlík se zpravidla setkáme, informuje-li se o dětech, případně jsou-li součástí skupiny dětí, např. *Naděje pro dětské uprchlíky z Řecka* (Ex 21. 11.); *Na D1 zastavili dodávku s uprchlíky! Mačkalo se jich tam 13 migrantů, z toho 3 děti* (Ex 11. 4.). Tento způsob opět koresponduje s představou, že děti jsou onou zranitelnou skupinou, jež musíme chránit, že děti za svou situaci nijak nemohou a můžeme je „beztrestně“ označovat za uprchlíky, zatímco dospělí

---

⁷⁸ Terminologie: máte jasno v pojmech?

lidé, ač mohou pocházet z téže oblasti a mohou být vystaveni stejným okolnostem, za sebe vždy nesou zodpovědnost sami a označíme-li je uprchlíky, opět se vystavujeme potenciálnímu napadení našeho názoru. Užívají-li proto novináři označení migrant, chrání především sami sebe, jelikož migrantem de facto může být i uprchlík.

Příležitost promluvit

Kromě samotné reprezentace sledované skupiny je ovšem stejně důležité uvědomit si, kdo a jak o dané skupině mluví a proč. Komu je dán prostor, koho novináři citují, či vyjádření naopak pouze parafrázuje, případně úplně vynechávají. Vedle samotného výběru tématu zaměření daného článku jsou to totiž opět autoři textů, kteří vybírají své zdroje a kladou konkrétní dotazy.

Prostor pro vyjádření současně úzce souvisí s předchozím bodem a totiž s vyzdvižením konkrétní osobnosti, které je tímto prostorem dána jistá důležitost a váženost. Nachází-li se v článku jedna či dvě citace jedné či dvou osob, čtenář je automaticky staven před představu, že osoba mající prostor pro své vyjádření je pro dané téma důležitá, rozumí mu, a proto k nám takto promlouvá. V takovém článku by pak v ideálním světě neměl chybět názor obou stran doplněný kritickým komentářem novináře doptávajícího se na další podrobnosti vyplývající z dříve uvedených odpovědí a snažícího se zjistit, kde, případně na čí straně se nachází objektivní skutečnost.

Onen ideální svět zmiňuji záměrně, jelikož realita sledovaných masmédií je jinde.

Přítomnost relevantních osobností z odborné sféry bychom v nich hledali jen těžko, namísto nich najdeme nespočet vyjádření populistických i extremistických politiků a osobností, které si více spojujeme s oblastí showbyznysu a zábavními pořady než s otázkou uprchlictví, migrace či (blízkovýchodní) náboženskou problematikou.

Kdo k nám skrze citace skutečně promlouvá? V případě seriózní žurnalistiky, kam zařazuji servery Aktuálně.cz i iDnes.cz, se jedná o osoby, jež můžeme rozdělit do několika skupin: extremističtí politici či politici, kteří se o uprchlictví a migraci vyjadřují výlučně kriticky a dále osoby spjaté zejména s teroristickou činností, k jejichž prohřeškům se vyjadřují i osobnosti ze sféry justice či (téměř) anonymní osoby ze sociálních sítí.

Tato skutečnost de facto pouze kopíruje směřování obou zmíněných serverů, jež jsem nastínila v předchozí kapitole. Opět se dostáváme ke dvěma tendencím: k vytváření strachu a lhostejnosti.

Miloš Zeman v roce 2011 pravil: "Netvrdím, že všichni muslimové jsou teroristé, tvrdím, že všichni teroristé jsou muslimové." Omluví se za tu větu? [...] Dál masakr zneužil: "Sen globalistů o multikulturní civilizaci ústí bohužel v krvavý střet civilizací. Teroristických útoků a kriminálních činů ze strany muslimů je obrovské množství a akce bohužel vyvolává reakci. Tento teroristický útok i teroristické útoky muslimů, které jednoznačně převládají, jsou důkazem toho, že sen 'elit' o multikulturní společnosti je nebezpečný a vražedný. Islám, který propaguje svatou válku džihád, porobení nevěřících..." [...] Zvedá se z toho žaludek [...] (A 18. 3.). Uvedený příklad můžeme považovat za optimistický důkaz práce serveru Aktuálně.cz, který dokáže na daná témata kriticky reagovat. Ani v jeho případě ovšem nemůžeme být optimističtí veskrze. Už samotný fakt, že v citacích dává prostor převážně negativně se vyjadřujícím osobnostem značí, o jak rozšířený a normalizovaný problém se jedná.

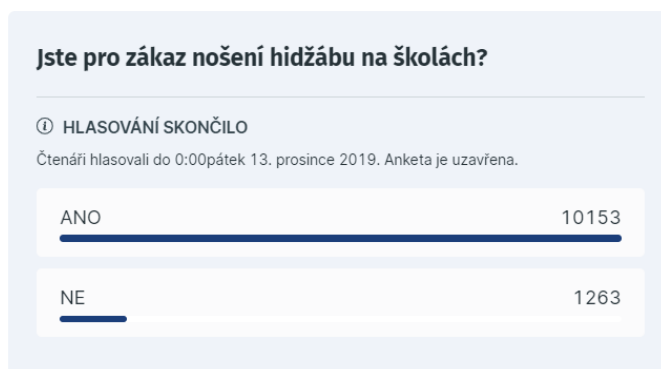
Lhostejnost, o které píšu, se v masových médiích projevuje na několika různých úrovních. Prvním projevem je samotný prostor, který je dáván extremistickým politikům a osobnostem, které o dané problematice zpravidla neví o nic víc než průměrný čtenář. Další projev je následně spjat s prací novináře, o které jsem psala v předchozí části. Fakt, že novinář na dané výroky nijak nereaguje, nezpochybňuje je a nechce znát další vysvětlení, je prosycen zejména serverem iDnes.cz.

Dokladem je například kauza středoškolské studentky ze Somálska, o níž jsem se zmiňovala již v souvislosti s titulky. Tato kauza je na serveru iDnes.cz zmiňována v celé řadě zpráv i reportáží, z toho důvodu se stává jednou z výrazných linek tématu. Daný příklad současně dobře ilustruje, jakým způsobem server iDnes.cz s tématy zabývajícími se muslimy či uprchlíky pracuje, a zejména, komu je dán prostor pro vyjádření a kdo je ve zprávách citován. V těchto konkrétních zprávách totiž nenajdeme přímou citaci dívky, ale pouze vyjádření její advokátky či právních zástupců opoziční strany sporu. Vzhledem k citlivosti celé situace by na tom na první pohled nebylo nic zvláštního či chybného, potíže je však v míře prostoru, který je současně dán hned několika extremistickým politickým stranám a politikům:

Právní zástupce Střední zdravotnické školy považuje rozhodnutí soudu za „absurdní“. „Ve svém důsledku otevírá prostor pro další nároky náboženských skupin, což ad absurdum může vést až k zavádění islámských modliteben na školách nebo omlouvání žáků při muslimských svátcích,“ říká. [...] Podle předsedy hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD) Tomia Okamury je rozhodnutí Nejvyššího soudu vítězstvím politického islámu v Česku. [...] „Jsme přesvědčeni o tom, že islámská ideologie je

nesnášenlivá, radikální a nepřizpůsobivá,“ dodal. [...] „Přesně před týdnem jsme ve Velké Británii v Londýně viděli, jak se islámské náboženství chová ke svým přátelům. Odměňuje je kudlou. Nyní se k přátelství s islámským náboženstvím přihlásil Nejvyšší soud. Gratuluji,“ reagoval bývalý předseda Bloku proti islámu Martin Konvička. (iD 6. 12.)

Pomyslnou třešničkou na dortu je pak v této konkrétní zprávě zařazení hlasování pro čtenáře. Zde pochopitelně nezáleží na výsledku dané ankety či názoru čtenářstva, nýbrž na faktu, jakým novináři pracují s informacemi, a současně tak i se čtenáři. Prostor, který je dán radikálním a populistickým politikům, spolu se zařazením přehledu zákonů o nošení hidžábu, který se zaměřuje výlučně na země zakazující jeho nošení, opakovaně nahrává příležitostí k vytváření pocitů obav a strachu a naprosto koresponduje s představou čtenáře majícího pocit, že situace u nás je neodvratná a nic/nikdo nám již nemůže pomoci.

Obr. 2.1: iD 6. 12.

Zákony o nošení hidžábu v zahraničí

- Ve Francii, v souladu s tradicí přísného oddělení náboženské a veřejné sekulární sféry, školačky a státní zaměstnanci nesmí ve školách nosit hidžáb. Nedávno se ve Francii též řešila otázka, zda zakázat nošení nošení hidžábu i muslimským ženám, které se rozhodnou dobrovolně pomáhat na školních výletech svých dětí. Zatímco vláda trvala na tom, že takový zákaz nevydá, [francouzská protimigrantská strana Národní sdružení Marine Le Penové jej požadovala](#).
- [Rakousko v květnu schválilo zákon](#) zakazující nošení hidžábu na základních školách. Již dříve, v roce 2017, rakouská vláda zakázala nošení šátku zahalujícího tvář na veřejných místech jako jsou školy či soudy.
- [Dánsko](#) v červenci roku 2018 zakázalo nosit na veřejnosti oblečení zahalující obličej. Zákon se však netýká nošení šátků, pokud nezakrývají obličej.
- V [Německu](#) se liší postoj k nošení hidžábu ve škole podle dané spolkové země. Osm spolkových zemí zakazuje státním zaměstnancům nosit hidžáb ve škole, případně i v jiných veřejných institucích.
- [Belgie](#) zakázala nošení oblečení zahalující obličej na veřejnosti v roce 2011. Zákon se týká nejen veřejných institucí, ale i parků či ulic.
- Podobný zákon též schválilo [Nizozemsko](#). Je však mírnější, na veřejných ulicích je možné nosit oblečení zahalující obličej, ne však ve veřejné dopravě, nemocnicích a ve vládních budovách. Zákon se týká i helem zakrývajících obličej.
- [Tunisko](#) jako první muslimská země zakázala nošení oblečení zakrývajících obličej z bezpečnostních důvodů. [Reagovalo tak na teroristické útoky islamistů](#)
- [Kanadská provincie Québec](#) tento rok schválila zákon, který zakazuje státním zaměstnancům nosit "náboženské symboly". Kromě hidžábu zákon zakazuje i nošení židovské jarmulky nebo křesťanského křížifixu.

Obr. 2.2: *iD 6. 12.*

V pomyslné opozici k tomuto pohledu pak stojí zpravidla respondenti nejrůznějších rozhovorů. Právě v rozhovorech se též konečně setkáme s „muslimskými osobnostmi,“ které by nám mohly a měly přinést konkrétnější obraz, kromě odborníků na daná témata jsou to právě ony, od nichž můžeme získat reálnější obrysy celého problému.

Naneštěstí jsou takové rozhovory pouhými raritami. Jsou-li navíc tázány osoby, které by na konkrétní témata mohly přinést důležitý a zasvěcený pohled, často se setkáváme s potřebou respondentů ubránit své místo v České republice a vymezit se vůči ostatním krajanům, zejména proto, abychom je přijali: *[...] říká v rozhovoru pro iDNES.cz muž, který se v Praze zamiloval do Česky. [...] Cítil jsem se tu velmi bezpečně, což je velmi důležité. Já nejsem uprchlík, ale občan, kterého osud pevně svázal s Eliškou. Vždy jsem dodržoval všechny české zákony a respektoval všechny místní způsoby. [...]* (iD 2. 2.).

Ve zbývajících portálech – Extra.cz a Parlamentních listech – se výše uváděné problémy už pouze prohlubují. Prostor je opět dáván pouze extremistickým politikům a politikům,

kteří se k těmto tématům vyjadřují dlouhodobě kriticky a negativně. Hovoří-li se s odborníky, vybírají se takoví, kteří médiím poskytují pouze odmítavé postoje. S rozhovory je situace ještě obtížnější. Dává-li se prostor někomu jinému než zmíněným politikům a „odborníkům,“ pak dochází k jednoznačně zápornému pohledu na celou společenskou situaci: *Hovoří umírněný muslim, který sem utekl a teď tu pozoruje to samé, jako doma [...] „[...] Skutečný problém totiž netkví v tom, že Češi ztratili nervy po tolika průšvících, že nadávají na muslimy – SAKRA, PŘIZPŮSOBTE SE! Možná použití slova „přizpůsobit se“ není nejlepším vyjádřením, které vystihuje požadavky většinové společnosti a otevírá možnost, aby ho hned napadli ti, kteří falešně a povrchně obhajují ODLIŠNOST,“ napsal. (PL 4. 4.).*

Abych nezůstala u čistě negativního hodnocení, musím opět alespoň částečně vyzdvihnout práci serveru Aktuálně.cz. Ten totiž jako jediný ze sledovaných portálů dává větší prostor pro vyjádření osobnostem svázaným s oblastí víry a náboženství. V rozhovorech jsou proto tázáni například katoličtí knězi či osoby věřící, které mohou do daného diskurzu přinést částečně rozdílný typ informací.

Dalším specifickým zejména neseriózních serverů je jednak citování dalších médií coby zdrojů, zejména ovšem využívání internetových příspěvků, diskuzí a komentářů, které slouží coby citace nejrůznějších opozičních stran. S tím se setkáme zejména v případě Parlamentních listů, které přepisují celé twitterové či facebookové příspěvky politiků i dalších uživatelů bez jakékoli úpravy, pouze s vytvořením senzačního a emotivního titulku. Dochází jednak k opětovnému ulehčení novinářské práce, současně ale vyvstává otázka, jak namátkově vybrané diskuzní příspěvky působí. Samotné příspěvky, a zejména pak komentáře na sociálních sítích, jsou často dílem emotivního jednání, navíc ale jejich prostřednictvím dochází k nejsnazšímu šíření neověřených informací a hoaxů. Velmi snadno tak může docházet k vytváření konspiračních teorií a jistá „vyváženost“ je podložena právě přepsáním konkrétního příspěvků i diskuzních reakcí. Jedná o typ kruhového důkazu, kdy média odkazující na sociální sítě šíří další uživatelé sociálních sítí na svých profilech. Kromě toho dochází k dalšímu zneužití emotivnosti, vzrušení a touhy po senzaci a nečekaných informacích, na něž bude určitá čtenářská základna vždy slyšet.

Problém ústředním motivem

Na závěr dané části se vrátím k několika typům reprezentací, které sice nejsou zcela shodné a každé ze sledovaných masmédií s nimi pracuje jinak, výsledek, který daným užíváním vzniká, je ovšem veskrze stejný. Ať už se totiž jedná o problémy politické, univerzální otázky dotazující se po národních zájmech či českých a evropských tradicích, obecné vnímání náboženství, ale i sexualitu či témata, která zpočátku s islámem či muslimy vůbec nesouvisí, styčným bodem pro vystižení problému se stává vždy právě islám nebo samotní muslimové.

V případě seriózní žurnalistiky se tak o muslimech často dozvídáme ve spojitosti s bezpečnostními složkami České republiky, a to zejména s Bezpečnostní informační službou, která o sledované menšině hovoří a upozorňuje na ni i přesto, že je riziko pouze teoretické. Na tomto místě ale vyvstává otázka, zda se a priori islámským terorismem BIS skutečně zabývá ze svého vlastního přesvědčení, nebo zda se důvodem pro opakovaná oznámení stávají spíš cyklické otázky novinářů.

Ve spojení s politikou se muslimové i islám často stává prostým znakem – jednoduše „něčím, co v Čechách nechceme“. Obecně pak dochází k jeho zdůrazňování i na poměrně nečekaných místech, např. *U nás se z Josefa Lady stal rasista, když Romové upozornili na fakt, že v jedné z jeho knih varuje kocour Mikeš před zlými „cikány“*. *Muslimy by zase teoreticky mohl urazit na jeho obrázcích vepřík i kozel Bobeš, vždyť jde o zvířata, která jsou touto komunitou považována za nečistá.* (iD 13. 10.). S podobnými tendencemi se současně setkáme i v případě bulváru a dezinformačního zpravodajství.

Jedno z posledních témat, o němž jsem se v této kapitole dosud nezmínila a které souvisí s reprezentací sledované etnické menšiny, je dozajista téma sexu a sexuality. Jedná se o natolik kontroverzí oblast zájmu, jíž se z hlediska novinářské etiky de facto může zabývat pouze žurnalistika bulvární a dezinformační. Ze sledovaných médií se tomuto tématu věnují obě, avšak každé jiným způsobem odpovídajícím svému zaměření.

Zatímco bulvární deník Extra.cz vytváří tímto tématem prostor skandálům, Parlamentní listy opět vytváří propast mezi dalšími skupinami občanů a znovu nahrávají nenávisti a nálepkování: *Češky našly nové role na trhu práce: Vydávají se za muslimky a točí péčko [...] Každý producent vám řekne, že dnes je v kurzu skutečná erotika skutečných lidí z ulice. A nebo také porno, kde hlavní roli hrají muslimky.* (Ex 2. 3.)

Sluníčkáři nás obviňují z homofobie, přitom je jasné, že největší hrozbu pro homosexuály představuje islám. [...] S nastupující islamizací jsme to naopak my, kdo chrání základní práva homosexuálů a jejich holý život. (PL 15. 12.).

V závěru této části se již proto musím pouze opakovat – symboličnost, která je společná všem uváděným motivům, relativně nesouvisí s nenávistí k muslimům a islámu. Nemůžeme české novináře, nebo dokonce celou českou společnost, prostě odsoudit za islamofobní. Důvody pro užívání islámu i muslimů jako znaku jsou zcela jiné – jedná se o snadný příměr, příklad jinakosti, který si čtenář dokáže jednoduše spojit s relativně konkrétní představou (ovšem opět tvořenou médii).

7.4 Snadný svět fotografie

Jak jsem dříve popsala, nejen pro pochopení reprezentace konkrétní skupiny je důležité sledovat systém komunikace jako celek. To tudíž znamená, že zásadním se nestává pouze samotný text, nýbrž jakákoli forma promluvy, kterou může být kromě textu stejně dobře i fotografie či video. Právě fotografie, respektive obraz jako takový, je důležitým prostředníkem i z toho důvodu, že se jím informace šíří daleko jednodušeji a rychleji než prostřednictvím textu. Fotografie je proto (nejen) pro zpravodajství zásadním dílem, který do pomyslného celku přináší nové informace. Neměli bychom se z tohoto důvodu ve zpravodajství setkávat s nicneříkajícími ilustračními fotografiemi, ale naopak bychom měli brát zřetel k významnosti předávaného materiálu. V prostředí žurnalistiky je navíc význam obrazu zcela jistě záměrný, podobně jako v třeba v reklamě, i v žurnalistickém, a priori zpravodajském prostředí, signifikáty žurnalistického sdělení tvoří jisté atributy produktu, a tyto signifikáty mají být komunikovány co možná nejjasněji, aby byly co nejlépe čitelné.⁷⁹

S jednoduchostí šířených informací souvisí, stejně jako v případě textu, nutnost přednést čtenáři jasný objekt zájmu. V případě fotografie bychom se tudíž měli setkat s akcí i emocí, současně by ale celá fotografie měla působit přirozeně. Specifikem pro zpravodajské fotografie je pravidlo, že by se na nich měla objevovat lidská postava nebo živý tvor.

Obdobně jako u textu, i v případě fotografií se následně dostáváme k otázce objektivit. Jako příjemci takového materiálu jsme opět vystavováni otázce, zda a jak moc je novinář/fotograf při své práci nezaujatý a nezapojený, a naopak zda do situace nějakým způsobem nezasahuje, neovlivňuje ji a cíleně neupravuje. Opět bychom měli mít možnost setkat se s ověřitelnými informacemi z ideálně několika nezávislých zdrojů.⁸⁰

Lingvistické sdělení

Samotnou fotografii velmi často netvoří pouze zmiňovaný obraz, důležitou součástí je totiž velmi často i text, tedy jazykové sdělení uvnitř fotografie. Podíváme-li se podrobněji na textové pasáže, objevující se ve sledovaném obrazovém materiálu, dostaneme se

---

⁷⁹ BARTHES, Roland. *Rétorika obrazu*.

⁸⁰ ČUŘÍK, Jaroslav. *Nové trendy v médiích*, s. 52–54

k nepříliš překvapujícímu zjištění. Totiž, že využívané fotografie sledovaných masmédií pouze dokreslují a svým způsobem zesilují pocity vyvolané textem v článkách.

V případě textu umístěného v prostoru fotek se setkáme s podobnými příklady u serverů Aktuálně.cz i iDnes.cz: *Mámo, táto braňte nás!* (viz Obr. 3); *Peníze slušným lidem, ne parazitům* (viz Obr. 5) nebo např. *Jsmo s Vámi pane prezidento* (viz Obr. 8).

Obrazový materiál většiny sledovaných článků, obdobně jako u textu, není pouhým zrcadlem reality zprostředkovaným objektivní a nestrannou kamerou, ale pouze podtrhuje a upozorňuje na faktory rozebírané v předchozích kapitolách. Hovoří-li se proto v textu o politickém extremismu, setkáme se na fotkách zpravidla s politickými billboardy či letáky podporující politiky. Znovu navazují na absenci kritické práce na jedné straně a neschopnost čisté žurnalistické objektivity na straně druhé. V souvislostech extremistických demonstrací najdeme na úvodní fotografii slogan podporující současnou hlavu státu (viz Obr. 8), nebo bodře vypadajícího extremistického politika se snadno zapamatovatelným volebním heslem (viz Obr. 5).

Opět se dostávám k problematice zdánlivé jednoduchosti. Když jsem v jedné z předchozích kapitol hovořila o nesnázích titulků, na jejichž základě si čtenář velmi často dokáže vytvořit představu o nastoleném tématu, aniž by přečetl celý článek, na tomto místě musím připomenout, že kromě titulku se k představě snadného proniknutí do daného tématu stává právě obrazový materiál. Kromě samotné fotografie se k jednoduše nabyté představě přidávají jednoduchá hesla, která na používaných fotografiích najdeme neschetněkrát. Potíž s jednoduchými hesly tkví zejména v tom, že téměř automaticky nahrávají extrémně vyhocené části společnosti, přestože dále předkládaný článek může na problematiku kriticky upozorňovat.

Jako konkrétní příklad mohu uvést článek serveru iDnes.cz věnovaný studentce původem se Somálska, na který jsem v této práci upozorňovala již dříve. Ač titulek hlásá, že *Zákaz hidžábu v české škole není legitimní. Soud se zastal Somálky* (iD 6. 12.), úvodní fotografie více než podporou dívky zavání podporou „tradičních českých pořádků,“ značící se „pochopitelnou“ netolerancí kohokoli cizího na našem území, natož v prostředí české školy, a jakousi nutnou obranou našich bezbranných a utlačovaných dětí. Nadšeně vypadající rozesmátá dáma s transparentem *Mámo, táto braňte nás!*, navíc vztyčující palec, jednoznačně nemá v plánu podpořit studentku ve svém boji se školskými nařízeními. Tento problém je ještě patrnější na další fotografii téže galerie, kde se dokonce setkáme s tady již naprosto jednoduchým xenofobním heslem *Dnes šátky – zítra*

obřízky. 1400 let jim tento podvod vychází, který je navíc doplněn o děsivě vypadající fotografii obřezaných zkrvavených dívek (viz Obr. 4).

V případě zbývajících sledovaných portálů jsou zmiňované tendence velmi podobné. Na portálu Extra.cz, natož v případě Parlamentních listů, se příliš často neseťkáme s textem ve fotografiích, ale užívají se zde snímky nejružnějších sociálních sítí. Právě ty jsou následně komentovány a rozebírány či přepisovány v dalších článcích. Konkrétně se na těchto serverech setkáme s extrémně vyhrocenými, emotivními a negativními příspěvky de facto anonymních uživatelů, kteří se nebývale kriticky vyjadřují téměř k jakékoli situaci. Důležitá je zde opět jistá forma anonymity a představa, že internet je absolutně svobodným prostorem, v němž kdokoli může zastávat jakýkoli názor, aniž by za něj nesl odpovědnost.

Ostuda, hanba a zlovlle má dnes své jméno: Nejvyšší soud České republiky! (viz Obr. 10); *Plesaty Mates Nejvic jsou kriplove, kteri se tady zastavaji tech muslimskych svini a nadavaji mu.... Vas bych chtel dostat pod ruce vy dementi* (viz Obr. 11).

Zmiňované servery – Extra.cz i Parlamentní listy – nejen, že se takovým způsobem snaží o další formu emotivnosti a senzačnosti, ale opět pouze podporují utvrzování čtenářů v určitých (zpravidla negativních a vyhrocených) názorech. Velmi často, zejména u bulvárního Extra.cz, se setkáme s vytvářením koláží (např. Obr. 11), v nichž nesmí chybět nepříliš dobře a kvalitně vypadající fotka, která je současně doplněna o text, nevytvořený redakcí či novinářem, nýbrž přejatý od uživatele sociální sítě. I v případě titulních fotografií se tudíž setkáme se snahou některých novinářů, možná i některých médií obecně, o oprostění od své vlastní práce. Jedná se o další způsob, jak se vyhnout zodpovědnosti za předkládané názory.

Rozebíraná kvalita obrazového materiálu je dalším typickým znakem nepříliš seriózní novinářiny. Svě o tom vypovídá i fakt, že s nejméně kvalitními fotkami se setkáme nejčastěji u dezinformačních Parlamentních listů. Ty jako by zapoměli na kvalitativní možnosti jedenadvacátého století a záměrně využívají nekvalitní a rozostřené momentky. Podobné tendence následně vedou k představě rychlosti, okamžitosti a aktuálnosti, s nimiž jsou zprávy tvořeny a vydávány. Čtenář může nabýt dojmu, že nebyl čas ani prostor pro kvalitnější zpracování, proto, aby se dané informace dostaly ke čtenáři ještě „za tepla,“ jako žhavá novinka. Tím už se ovšem více než k textu dostávám k samotnému obrazovému sdělení.

Sdělení obrazem

Fotografie je pro analýzu reprezentace zásadní z mnoha důvodů, důležité je připomenout, že specifické je pro ni zejména zdání či mýtus přirozenosti – „scéna je tady, mechanicky, nikoli však lidsky zachycena – mechanično je v tomto případě zárukou objektivity.“⁸¹ Veškeré další zásahy člověka do fotografie už patří do roviny konotace. Symbolické sdělení fotografie jako by vyprodukovala sama příroda a následnou jednoduchou platnost otevřeně sémantických systémů nahrazuje nenápadně „pseudo-pravda“.⁸² Čtenář/divák nabývá dojmu, že obraz zachycený na fotografii je prostě daný a chápání šířených informací nahrává jednoduchost předávaného, jisté „od-intelektualizování“ sdělení.

O některých znacích společných pro všechna sledovaná média jsem se již zmínila – používané fotografie velmi často zobrazují polarizovanou a rozdělenou společnost. Tento zorný úhel je o to ostřejší, že nám nejčastěji ukazují její nespokojenou a vystrašenou část. Akčnost a emotivnost, kterou novináři potřebují anonymnímu publiku předat, je podporována fotografiemi z demonstrací, protestních manifestací a emotivních shromáždění (viz Obr. 3, 4 a 8). „Čtenáři,“ který zůstane u pouhého přečtení titulku a zhlédnutí fotogalerií, je předkládán normalizovaný obraz nespokojené, nesouhlasné a zneklidněné společnosti, která má reálné obavy. Jedná se typicky o strach z čehokoli jiného a ze všeho, co by nás (jako společnost i jednotlivce) – byť potenciálně – mohlo ohrozit. Tato část společnosti předkládá dojem, že ohrožování (na svobodě, tradicích, zvycích, budoucnosti...) není pouze eventuální možností, nýbrž reálnou skutečností, která se aktuálně děje.

Tyto pocity jsou na dalších fotografiích umocňovány jednak fotografiemi politiků (viz Obr. 5), jednak fotografiemi ochranných složek státu (viz Obr. 11), a v neposlední řadě představiteli vládních institucí, zabývající se ochranou státu (viz Obr. 6).

Ve čtenáři/divákovi je vzbuzována představa, že extremističtí politici a bezpečnostní funkcionáři nás budou ochraňovat před tímto vnějším nebezpečím. Už tím je vyjadřována představa, že určité nebezpečí je reálné a počítá se s ním. To opět potvrzuje i text daných článků, které se zabývají islámským extremismem, jenž je však explicitně v textu odmítán: [...] *Nemá poznatky, že by v souvislosti s možným výskytem islámských extremistů hrozilo Česku nebezpečí.* (A 26. 11.). Kromě usmívajících se vrchních představitelů, kteří jako by nám dávali naději a slibovali lepší zítřky, se současně

---

⁸¹ BARTHES, Roland. *Rétorika obrazu*, s. 57

⁸² tamtéž

často setkáme s fotografiemi policistů. Pro vytvoření dostatečně silné emoce nestačí jen fotka obyčejného městského strážníka, zapotřebí je celý zástup těžkooděnců (viz Obr. 11), který prohlubuje pocity strachu, zmaru a nahrává zmíněným funkcionářům a politikům.

Neposledním důležitým znakem je samotná reprezentace muslimů. S nimi se, trochu paradoxně, zejména v případě seriózní žurnalistiky, na fotografiích téměř nesetkáme. Tento způsob (ne)zobrazování tak ještě více podtrhuje anonymitu sledované skupiny a zdůrazňuje zástup osob, který jako by byl bez tváře, bez identity, bez příběhu. Objeví-li se fotografie muslimů, pak se zpravidla setkáme se dvěma typy zobrazení, a to nejčastěji u bulvární či dezinformační scény. Zčásti se jedná o ženy zahalené do šátku, který sám o sobě silně symbolizuje odlišnost, podtrhuje jinou kulturu a svým způsobem naráží na nemožnost zapadnout do (středo)evropské kultury (viz Obr. 9). Toto směřování k odlišnosti a cizosti navíc dokresluje fakt, že se zpravidla jedná o cizinky, a nikoli muslimky žijící na našem území. Bulvární a dezinformační weby současně využívají misinformation založené na zobrazování žen při skandálních či nedovolených činech, jichž by se správný český občan nikdy nenadál.

Zčásti se následně setkáme se zobrazením nadšených mladíků, kteří, ač označeni za uprchlíky či osoby prchající kvůli migrační krizi, rozhodně o žádnou pomoc či solidaritu nežádají ani neusilují (viz Obr. 12). Ani v tomto příkladu se tedy s ničím novým nesetkáme, nejedná se o nic jiného než o vyvolání negativní emoce, skandálu a možného vyvolání obav.

7.5 Shrnutí

V sedmé kapitole, nazvané Způsoby reprezentace, jsem se zabývala praktickou analýzou sledovaného materiálu. Pro potřeby práce byla vybrána čtyři média masové povahy, z nichž bylo na základě klíčových slov shromážděno více než čtyři sta článků zaměřujících se na muslimskou menšinu.

Ve třech podkapitolách jsem se paralelně zabývala problematikou titulků, textů i obrazového materiálu. Znak, které se v nich objevovaly, byly plynule reflektovány ve všech sledovaných oddílech.

Pro potřeby práce byla záměrně vybrána masmédiá různorodé povahy – od velmi dobře hodnoceného Aktuálně.cz, přes relativně populárnější iDnes.cz, až po bulvární Extra.cz a dezinformační Parlamentní listy.

Aktuálně.cz

Čtenářská základna serveru Aktuálně.cz se skládá zejména ze středoškolsky a vysokoškolsky vzdělané populace, která si uvědomuje, že masmédiá ovlivňují veřejné mínění. Jedná se o web, který bychom mohli označit za nejméně názorově vyhrocený.

Aktuálně.cz je důležitým webem z toho důvodu, že často upozorňuje na tendence probouzející se v současné společnosti. Upozorňuje na vzrůstající populismus na jedné straně a obavy a strach na straně druhé. Naopak se ovšem jedná o web, který se daným tématem téměř nezabývá, z toho důvodu nejde příliš do hloubky a samotná snaha o objektivitu a nestrannost je vykoupena problematičtým pohledem na celou sledovanou skupinu. Ta jako by zde byla naprosto anonymní masou bez možnosti vyjádřit svůj názor. Problematicky se současně jeví míra prostoru otevřená negativně se vyjadřujícím, či dokonce extremistickým politikům. Méně výrazně se zde projevuje problém kritické novinářské práce, která je ze všech sledovaných médií na nejvyšší úrovni, relativně problematičtější se ovšem jeví míra ironie a nadsázky, která místy působí jako znevažování celého problému. Nepříliš pozitivně se současně dá hodnotit obrazový materiál, který více umocňuje negativní tendence a podává spíš obraz nespokojené společnosti.

iDnes.cz

Druhý sledovaný server, iDnes.cz, je důležitým z důvodu své vysoké návštěvnosti. V roce 2019 byl dokonce druhým nejnavštěvovanějším serverem u nás. Čtenářská základna je

velmi podobná Aktuálně.cz, i sem nejčastěji zavítají středoškolsky či vysokoškolsky vzdělaní čtenáři. Rozdílně se však jeví zaměření média, které jde více na ruku čtenářům a patrná je snaha o popularizaci témat.

Pro server iDnes.cz jsou islám a muslimové výrazným a důležitým tématem, a zejména z tohoto důvodu je nám tak předkládána idea výrazně zastoupené skupiny osob. Na rozdíl od Aktuálně.cz se zde začínáme výrazněji potkávat s persvazivními technikami a důležité se stává upoutání čtenářovy pozornosti. Právě u iDnes.cz se začínáme setkávat s typickým znakem, který se u ostatních sledovaných webů už pouze stupňuje – islám je zde vnímán jako velké nebezpečí a pojí se nejčastěji s terorismem.

Typ „neustranné žurnalistiky“ je zde ještě výraznější, oproti Aktuálně.cz je nám však předkládána představa „oka kamery,“ které šíří společenský strach a obavy z neznámého bez zásahu novináře. Typický je negativní obraz plný nálepkování, který zvýrazňuje přestavené osoby. Těmi jsou často lidé spjatí s politickými či bezpečnostními kontroverzemi.

Užívané fotografie opět pouze zesilují zmíněné tendence, obecně tak dochází k projevům lhostejnosti novinářské a do jisté míry i čtenářské.

Extra.cz

Třetím sledovaným webem je bulvární online deník Extra.cz. Důležitým je jednak z důvodu poměrně značné návštěvnosti, současně v práci zastupuje odlišný typ žurnalistické práce. Odlišná je i čtenářská základna, kterou tvoří převážně lidé s nízkými příjmy, již médiím obecně nedůvěřují.

V případě serveru Extra.cz od relativně nezaujaté novinářské práce, s níž jsme se setkávali v případě předchozích serverů, směřujeme k silné persvazi, expresivitě, senzačnosti a skandálnosti, které mají za úkol zejména přimět čtenáře k přečtení článku. Islám je zde jednoznačně spjat s nebezpečím a terorismem, typické je vyvolání strachu a skandálu. Problematicky se jeví i úloha novináře, jenž jako by zde v mnoha chvílích až chyběl. Prostor je ještě výrazněji uvolněn extremistickým a populistickým politikům, v souvislostech bulvární žurnalistiky se zde současně setkáme s tendencí dávat vše do spojitosti s celebritami a současně se často využívají internetové diskuze. Právě u Extra.cz se též výrazně setkáme s nálepkováním a rozdělováním společnosti do pomyslných dvou táborů.

Parlamentní listy

Posledním sledovaným médiem jsou Parlamentní listy, zastupující českou dezinformační scénu. Ve sledovaném období byl tento web nejnavštěvovanějším dezinformačním webem u nás, a navíc se na něm setkáme s nejvyšším počtem článků o islámu i muslimech.

Právě v případě Parlamentních listů jsou veškeré tendence, o kterých jsem hovořila v případě předcházejících serverů, daleko výraznější a jednoznačnější. Islám je opět spjat s nebezpečím a terorismem, typickou tendencí je vyvolání strachu za každých okolností, zkratkovitost a představa jasně rozděleného, černobílého světa. Obecně se setkáme s napadáním různých stran společnosti z důvodu persvaze i emotivnosti. Nesetkáme se však s jedním konzistentním názorem, naopak se v řadě příkladů nás čeká chaos a nesmyslnost. Islám nejen, že zde zastupuje opoziční symbol, tyto tendence jsou vyhoceny až za svůj pomyslný vrchol a čtenáři je předkládána představa strůjce všeho zlého.

Na rozdíl od Extra.cz, které často tematicky pracuje s celebritymi, u Parlamentních listů jsou to naopak politici a nejrůznější – především negativní a populistická vyjádření. Ještě výrazněji se setkáme s prepisováním internetových příspěvků.

8 Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala reprezentací etnických menšin v současných médiích. Mým cílem bylo postihnout charakteristických elementů reprezentace muslimské menšiny, která se zejména v posledních letech stala výrazným objektem zájmu nejen ze strany médií, ale i společnosti jako takové. Prostřednictvím analýzy vybraných článků jsem sledovala obecné znaky, významy a tendence, které se v jednotlivých typech médií objevovaly a opakovaly, a současně jsem se pokusila postihnout shody i rozdíly mezi jednotlivými typy sledovaných sdělovacích prostředků.

Došla jsem k závěru, že hlavní příčina způsobu zobrazování jakékoli odlišné skupiny, tedy nejen muslimů, je závislá nikoli na realitě, nýbrž na samotném způsobu zobrazení reality a na našich osobních a společenských představách. Tento problém potvrzuje sociologická teze W. I. Thomase, známá jako *Thomasův teorém*: jestliže je určitá, byť fiktivní, situace lidmi definována jako reálná, pak je reálná ve svých důsledcích.⁸³ Tento výsledek je navíc ovlivněn naší vlastní interpretací okolní reality.

Zásadním činitelem, který vstupuje do této situace, je jazyk. Samotný způsob užití jazyka, spolu s konkrétními významy slov, vytváří podstatný vliv na vnímání našeho okolí a současně je naprosto zásadním pro sdílení těchto významů napříč celou kulturou. Z tohoto důvodu jsem se ve své práci věnovala různorodým masmédiím a jejich práci s reprezentací muslimské menšiny.

Muslimská menšina je pro sledování způsobu předávaných informací skrze média velmi specifická a důležitá, jelikož vlivem historicky minimálního kontaktu s muslimskými přistěhovalci se české společnosti dostává ucelenějšího obrazu o islámu a muslimech právě až prostřednictvím moderních médií. Tento obraz je navíc od počátku tisíciletí ovlivněn hlavně islámským terorismem, a reaguje tak zejména na politické události po roce 2001. V současnosti je způsob předávaných informací navíc ovlivněn proměnou žurnalistiky, která se přesouvá do online prostoru. Online deníky se dnes díky extrémní rychlosti předávaných informací stávají nejdůležitějšími mediálními prostředníky. Současně to znamená, že žurnalistika v online prostředí využívá okamžitost situace, naprosto neomezený prostor na straně jedné a možnosti propojení informačních kanálů, nejen skrze odkazy, na straně druhé. Vlivem trhu však dochází k obecné tendenci

---

⁸³ Definice situace.

ke komercializaci, a často tak novináři jdou pomyslně na ruku svým, byť potenciálním, čtenářům.

Pro účely práce byla vybrána čtyři média masové povahy, z nichž bylo na základě klíčových slov *muslim*, *islám*, *uprchlík* a *migrant* vybráno více než čtyři sta článků zveřejněných v roce 2019. Veškeré vybrané články se musely dotýkat české společnosti, kultury a českého prostředí. Vybrána byla různorodá média, od velmi dobře hodnoceného Aktuálně.cz, přes relativně populárnější iDnes.cz, až po bulvární Extra.cz a dezinformační Parlamentní listy. Z hlediska čtenářské základny byly zjištěny podstatné rozdíly mezi serióznějšími deníky, tzn. Aktuálně.cz a iDnes.cz, pro něž je důležitá čtenářská skupina tvořená středoškolsky a vysokoškolsky vzdělanou částí společnosti s lepší životní úrovní. Tato skupina je navíc specifická ve svém pohledu na média, která podle nich ovlivňují veřejné mínění. Z velké části odlišnou čtenářskou základnu má bulvární deník Extra.cz, který sledují zejména čtenáři médiím obecně nedůvěřující a mající velmi pesimistický pohled na okolní svět. Naprosto specifické médium následně tvoří Parlamentní listy, které jsou pomyslným mostem mezi běžnou žurnalistikou a světem dezinformací. V jejich případě dochází ke stírání hranice mezi pravdou a lží a mezi zprávou ověřitelnou a tzv. fake news. Ve třech analytických podkapitolách jsem se paralelně zabývala problematikou titulků, textů i obrazového materiálu zmíněných webů.

Problém zobrazování odlišné menšiny v médiích v tomto kontextu současně naráží na jeden ze způsobů sdílení reprezentací, jako jsou stereotypy a předsudky, které jsou nejsilnější právě ve spojení s naší národní kulturou a národní identifikací. Ač stereotypy nemusí nést primárně negativní konotace, v souvislostech etnických menšin se hovoří o etnické či rasové nerovnosti či tzv. novém rasismu, tedy formě stereotypizace, jež se na první pohled jeví, jako by rasismem vůbec nebyla.

Došla jsem k závěru, že způsob zobrazování muslimské menšiny v současných médiích není ani tak svými původci vnímán jako nenávisť k muslimům a islámu a nedá se v první řadě označit za islamofobní, nýbrž se jedná o jistý druh symboličnosti, která je společná všem dalším motivům. Symboličnost v tomto případě souvisí nikoli s etnicitou či religiozitou, ale s odlišností, nepochopením a nemožností danou skupinu poznat jiným způsobem. Jedná se o snadnou metaforu, snadný příměr a příklad jinakosti, který však může být spjat s jakoukoli jinou menšinou a odlišnou skupinou – nikoli pouze s muslimy.

Samotná reprezentace sledované menšiny je spjata s několika zásadními znaky. Typická je anonymita na jedné straně a sepletí konkrétních osobností s terorismem a politickými problémy na straně druhé, přičemž ani jeden z pohledů nejen, že není pouhým zobrazením skutečnosti, ale automaticky nahrává velmi negativním konotacím. Zatímco anonymita poskytuje zdánlivě objektivní a nezaujatý pohled na nicneříkající skupinu, kterou tak jako čtenáři nemáme možnost pochopit, natož poznat, spolu s vyličením konkrétních muslimů, jako lidí spjatých s kontroverzemi a terorismem, pouze nahrává pocitům nejistoty a strachu a vyvolává ve čtenáři dojem, že osoba takto vyličená, tvoří jistý vzor či prototyp celé muslimské menšiny. Tyto pocity ještě více přizívají citované osoby, kterými jsou zpravidla populističtí a extremističtí politici či bezpečnostní složky státu na straně jedné a osoby spjaté s teroristickou činností či anonymní uživatelé sociálních sítí na straně druhé.

Prostor, který je těmto osobám dán, je tak ukazatelem lhostejnosti médií i novinářů, kteří konkrétní články vytváří. Lhostejnost, nezájem a netečnost se objevuje v novinářské práci velmi často. Absolutně nekritický novinář, který vytváří dojem nestranného a nezapojeného oka kamery opět napomáhá k vytváření pocitů strachu, marnosti a nevyhnutelnosti.

Obecně se ve sledovaných médiích vzájemně prolíná několik tendencí. Na jedné straně se jedná o prosté upoutání čtenářovy pozornosti, snahu zaujmout ho prostřednictvím senzace, expresivity a emotivnosti, aby tak novinář docílil přečtení svého článku, ale současně se zde prolínají pocity strachu a lhostejnosti. Zejména projevované pocity strachu jsou ve spojení s muslimskou menšinou specifickým znakem, který ukazuje, jak je pro nás důležité uvědomění češství a evropanství, které jsme již, jak vidno, vzali za své. Jinakost a cizost, která je zde představována právě muslimskou menšinou, naopak představuje symbol strachu a obav o kontinuitu naší kultury. Dochází tak k vytvoření prostředníka, který napomáhá hledání podoby národní identity. Muslimskou menšinu následně můžeme označit za opoziční symbol, symbol odporu jakýchkoli novot.

Problematický je na tomto pohledu navíc fakt, že část společnosti, která vidí svět velmi černobíle a pesimisticky, přirozeně tíhne ke sledování médií zobrazující právě černobílý svět plný negace a pesimismu, a svůj pohled na svět si tak pouze potvrzuje.

Nakonec se vrátím k poslední otázce z úvodu této práce. Potvrdilo se nejen, že se stále snažíme naše národní i evropské zájmy bránit, ale navíc se ukazuje, že se jedná o natolik

nejasnou a složitou otázku, na jejíž podobu stále hledáme odpověď. Stereotypy spjaté s národní identifikací proto stále považujeme za něco absolutně normálního a přirozeného. V českých médiích se tak zcela běžně setkáváme s muslimskou menšinou, která tvoří symbol odlišnosti a jinakosti, a současně nám tak tento pohled vštěpuje představu typičnosti a normalnosti představovaných znaků. Vzhledem k absenci odlišného pohledu na tento problém je přirozeně pracováno s představou pravdivosti a skutečnosti, která je neodvolatelná a neověřitelná. Působí, jako by tvořila naprosto přirozenou součást jazyka a našeho myšlení, jichž se nejsme schopni zbavit.

Ačkoli jsem zmiňovala, že na první pohled se o rasismus nejedná a problémy reprezentace muslimské menšiny primárně nesouvisí s etnicitou, na závěr musím připomenout, že právě tento způsob zobrazování zcela odpovídá novému typu rasismu, který jako nerasistický pouze působí. Nesmíme zapomenout, že za touto symbolickou skupinou, kterou využíváme pro potřeby hledání své vlastní podstaty a identity, jsou stále reálné lidské příběhy a osudy. Že se nejedná o pouhé znaky, ale lidi, jichž se tento problém osobně dotýká.

9 Seznam použité literatury

Online webové portály

Aktuálně.cz [online]. Economia, 2021. Dostupné z: <https://www.aktualne.cz/> (A)

Extra.cz [online]. Extra Online Media s. r. o., 2021. Dostupné z: <https://www.extra.cz/> (Ex)

iDnes.cz [online]. MAFRA, 2021. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/> (iD)

Parlamentní listy [online]. Praha: OUR MEDIA, 2021. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/> (PL)

Primární literatura

BARTHES, Roland. Rétorika obrazu. In: CÍSAŘ, Karel. *Co je to fotografie?* Praha: Hermann, 2004, s. 51–61.

BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004. Bod (Dokořán). ISBN 80-86569-73-X.

ČUŘÍK, Jaroslav. *Nové trendy v médiích*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-5825-5.

FOWLER, Robert. *Language in the news: discourse and ideology in the Press*. London and New York: Routledge, 1991. ISBN 978-0-415-01419-9.

HALL, Stuart. The Spectacle of the "Other." *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. The Open University: SAGE Publications, 1997, s. 223–290. ISBN 0761954325.

HALL, Stuart. Kódování/dekódování. *Teorie vědy*. Překlad: Jan Baloun, 2005, XXVII (2), s. 41-58. ISSN 1210–0250.

HALL, Stuart. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. The Open University: SAGE Publications, 1997. ISBN 0761954325.

- HALL, Stuart. Znovunalezení „ideologie“: návrat potlačeného zpět do mediálních studií: The Rediscovery of ‚Ideology‘: Return of the Repressed in Media Studies. *Mediální studia* [online]. 2007(1), s. 68–78. Dostupné z: <https://medialnistudia.fsv.cuni.cz/post/49>
- HRDINA, Matouš. Česká média se opila migrací: Jak naši novináři referují o tématu uprchlictví. *A2* [online]. 10/2016. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2016/10/ceska-media-se-opila-migraci>
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-466-3.
- KRAUS, Jiří. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1578-3.
- KROPÁČEK, Luboš. Počátky muslimských menšin ve střední Evropě. *HISTORICKÁ SOCIOLOGIE* [online]. Karolinum, 2011, 1/2011, s. 23–39. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/4183/HS_3_1_0023.pdf
- KŘÍŽKOVÁ, Martina. *Neviditelná menšina: analýza mediálního obrazu českých muslimů*. Praha: Multikulturní centrum, 2006.
- LOKAJ, Zdeněk. *Média a realita*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-290-6.
- MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8840-6.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8714-0.
- MENDEL, Miloš, Bronislav OSTRÁNSKÝ a Tomáš RATAJ. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1554-9.
- NEKULA, Marek. Titulková xenofobie. In: *Čeština doma i ve světě*. Ročník 3. FF UK v Praze, 1995, s. 269–270. ISSN 1210-9339.
- PICKERING, Michael. Stereotyping and Stereotypes. In: *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*. 2015. Dostupné z: doi:10.1002/9781118663202.wberen046

STICKEL, Gerhard, DĄBROWSKA, Anna a Walery PISAREK, ed. *Stereotypes and linguistic prejudices in Europe: Contributions to the EFNIL Conference 2016 in Warsaw*. EFNIL – European Federation of National Institutions for Language: Research Institute for Linguistics, 2017. ISBN 978-963-9074-68-2.

TOPINKA, Daniel, ed. *Muslimové v Česku: Etablování muslimů a islámu na veřejnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2016. ISBN 978-80-7485-115-5.

VAN DIJK, Teun A. *New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach*. COTTLE, Simon, ed. *Ethnic Minorities and the Media: Changing Cultural Boundaries*. Philadelphia: Open University Press, 2000, s. 33–49. ISBN 0 335 20270 5.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-387-1.

Sekundární literatura

BACON, Francis. *Nové organon*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1990. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0107-X.

ČAPEK, Karel. *Marsyas: Jak se co dělá*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. ISBN 978-80-7532-978-3.

FAJKUS, Břetislav. *Filosofie a metodologie vědy: vývoj, současnost a perspektivy*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1304-0.

HAVEL, Václav. *Dopis Gustavu Husákovi. O lidskou identitu: Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. 2. vyd. Praha: Rozmluvy, 1989, s. 19–49. ISBN 0946352046.

Evropské hodnoty: Bezpečnostní centrum Evropské hodnoty je nevládní odborná instituce bránící svobodu a suverenitu. [online]. Dostupné z:

<https://www.evropskehodnoty.cz/>

Kolik bude v Česku muslimů za 15 let? Pořád skoro žádní. *Datová žurnalistika* [online]. Dostupné z: <https://www.datovazurnalistika.cz/kolik-bude-v-cesku-muslimu-za-15-let-porad-skoro-zadni/>

Nadační fond nezávislé žurnalistiky [online]. Praha, 2016. Dostupné z:

<https://www.nfnz.cz/>

NEŠPOR, Zdeněk R., ed. Definice situace. *Sociologická encyklopedie* [online].

Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Definice_situace

PAPOUŠEK, Vladimír. Re-prezentace a možný model literárních dějin. *Slovo a smysl: Časopis pro mezioborová bohemistická studia*. Ústav české literatury a literární vědy Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2008, (9–10). ISSN 1214-7915.

Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2020: Tisková zpráva [online]. Výzkumný program Strategie AV21 Akademie věd ČR, 2020. Dostupné z:

https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4966/f9/pm190626.pdf
f. Akademie věd České republiky.

„Post-pravdivý“ slovem roku: Na faktech nesejde, vítězí emoce.

<https://ct24.ceskatelevize.cz/> [online]. 16. 11. 2016. Dostupné z:

<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1957973-post-pravdivy-slovem-roku-na-faktech-nesejde-vitezi-emoce>

SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*. 2. vyd. (1. vyd. v nakl. Academia). Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0560-9.

Terminologie: máte jasno v pojmech? *Amnesty International* [online]. Dostupné z:

<https://www.amnesty.cz/migrace/terminologie>

Typologie domácích zpravodajských webů. *Nadační fond nezávislé žurnalistiky*

[online]. Praha. Dostupné z: <https://www.nfnz.cz/studie-a-analyzy/typologie-domacich-zpravodajskych-webu/>

Seznam použitých obrazových příloh

Obr. 1

CVVM SOÚ AV ČR. Z čeho mají lidé obavy (časové srovnání, v

procentech). *Aktuálně.cz* [online]. 23. 12. 2019 [cit. 2021-7-7]. Dostupné z:

<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/cesi-maji-obavy-z-migrace-zdravi-a-zivotniho-prostredi/r~ac39469e257411ea82ef0cc47ab5f122/>

Obr. 2.1

Jste pro zákaz nošení hidžábu na školách? *iDnes.cz* [online]. 6. 12. 2019 [cit. 2021-7-7].

Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/hidzab-rozsudek-soud-cesko.A191206_100654_domaci_remy

Obr. 2.2

Zákony o nošení hidžábu v zahraničí. *iDnes.cz* [online]. 6. 12. 2019 [cit. 2021-7-7].

Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/hidzab-rozsudek-soud-cesko.A191206_100654_domaci_remy

Obr. 3

MATERNA, Dan. Mámo, táto braňte nás! *iDnes.cz* [online]. 6. 12. 2019 [cit. 2021-7-6].

Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/hidzab-rozsudek-soud-cesko.A191206_100654_domaci_remy/foto/JB68ee02_m7.jpg

Obr. 4

MATERNA, Dan. Dnes šátky – zítra obřízky. *iDnes.cz* [online]. 6. 12. 2019 [cit. 2021-7-6].

Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/hidzab-rozsudek-soud-cesko.A191206_100654_domaci_remy/foto/JB68ee02_m6.jpg

Obr. 5

DOHNAL, Petr. Peníze slušným lidem, ne parazitům. *Aktuálně.cz* [online]. 17. 4. 2019

[cit. 2021-7-6]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/spd-siri-ze-vsech-stran-nejvic-rasovou-nesnasenlivost-zverej/r~d5237d14610b11e9be22ac1f6b220ee8/>

Obr. 6

ČTK. BIS. *Aktuálně.cz* [online]. 26. 11. 2019 [cit. 2021-7-6]. Dostupné z:

<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/bis-vyrocnizprava/r~be27fe800f9a11ea9ec9ac1f6b220ee8/>

Obr. 7

FACEBOOK. Nenávistné příspěvky na Facebooku. *iDnes.cz* [online]. 29. 4. 2019 [cit.

2021-7-6]. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/usti/zpravy/soud-fotka-prvnaku->

[nenavistne-komentare-rasismus-autor-zprosten-obzalyby.A190429_125334_usti-zpravy_klu/foto](#)

Obr. 8

PLÍHAL, Jakub. Jsme s Vámi pane prezidente. *Aktuálně.cz* [online]. 24. 4. 2019 [cit. 2021-7-6]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/prijede-le-penova-i-kapela-ortel-laka-okamura-na-demonstraci/r~4a96e63e65b811e9ae850cc47ab5f122/>

Obr. 9

FACEBOOK. AntiKavárna. *Parlamentní listy* [online]. 19. 7. 2019 [cit. 2021-7-7]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/-Prasata-Sok-muslimky-si-macely-nohy-ve-Vridle-lid-je-rudy-vzteky-589588>

Obr. 10

ŠTĚPÁNEK, Petr. Ostuda, hanba a zlovůle má dnes své jméno. *Parlamentní listy* [online]. 6. 12. 2019 [cit. 2021-7-7]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Hanba-Islamizace-Okamura-a-dalsi-v-razi-kvuli-kauze-hidzab-Ale-zato-Molacek-606131>

Obr. 11

TWITTER. Tarrantovo střelení v mešitách bylo extrémně kruté. *Extra.cz* [online]. 18. 3. 2019 [cit. 2021-7-7]. Dostupné z: <https://www.extra.cz/nasadili-ty-nejlepsi-po-cesich-schvalujicich-teror-v-mesite-jdou-tihle-machri/galerie/0?back=/nasadili-ty-nejlepsi-po-cesich-schvalujicich-teror-v-mesite-jdou-tihle-machri>

Obr. 12

ARCHIV EXTRA.CZ. Migrační krize. *Extra.cz* [online]. 13. 12. 2019 [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <https://www.extra.cz/myslel-si-ze-vezl-matrace-nevedomky-pasoval-migranty-cech-si-v-britanii-odsedi-10-let/galerie/1?back=/myslel-si-ze-vezl-matrace-nevedomky-pasoval-migranty-cech-si-v-britanii-odsedi-10-let>

10 Příloha

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Obr. 10

Obr. 11

Obr. 12

